

Från moralparti till etikparti

En studie av Kristdemokraternas ideologiska utveckling
med avseende på den religiösa dimensionen

David Arwe

Akademien för hållbar samhälls- och teknikutveckling

Statsvetenskap 61-90 Ht 2008

Uppsats 15 hp

Handledare: Joakim Johansson

Examinator: Mikael Axberg

Sammandrag

David Arwe

Från moralparti till etikparti

En studie av Kristdemokraternas ideologiska utveckling
med avseende på den religiösa dimensionen

År: 2009

Antal sidor: 43

Kristdemokratin är ett underutforskat område inom statsvetenskapen och har som politisk-religiös rörelse ofta avfärdats som utdöende på grund av sekulariseringens konsekvenser. Emellertid finns det forskning som uppmärksammat att kristdemokratiska partier förändrar sin ideologi för att strategiskt angripa problemet med sekulariseringen. Syftet med uppsatsen är att beskriva hur Kristdemokraternas ideologi förändrats mellan 1964 och 2001. För att uppfylla syftet har en kvalitativ textanalys av ett urval av Kristdemokraternas partiprogram genomförts. Några av de slutsatser som dragits efter en jämförelse av programanalyserna, är att partiet har tunnats ut den från början tydligt kristna retoriken. Vidare har partiet gått från att framhålla betydelsen av kristen moral och normefterföljelse i samhället till att i stället betona vikten av en allmängiltig etik som värdegrund i samhällets alla institutioner. Partiideologin har sekulariserats även om partiet fortfarande positionerar sig som ett religiöst parti.

Nyckelord: statsvetenskap, kristdemokrati, Kristdemokraterna, ideologi, partipolitik

Innehåll

Sammandrag	2
1 Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställning	7
1.2 Definition av begrepp.....	7
1.2.1 Ideologi.....	7
1.3 Uppsatsens disposition.....	8
2 Teorianknytning och tidigare forskning	9
2.1 Dilemmat mellan religion och politik	9
2.2 Icke-sekular ideologi som svar på sekulariseringen?.....	11
2.3 Kristdemokraternas förutsättningar i Sverige	12
3 Metod och material	14
3.1 Metod	14
3.2 Material	16
4 Resultat	18
4.1 Program 1964.....	18
4.1.1 Auktoritet.....	18
4.1.2 Samhällets grundkonstruktion	18
4.1.3 Människosyn.....	19
4.1.4 Delslutsatser	19
4.2 Program 1972.....	20
4.2.1 Auktoritet.....	20
4.2.2 Samhällets grundkonstruktion	21
4.2.3 Människosyn.....	21
4.2.4 Delslutsatser	22
4.3 Program 1987.....	23
4.3.1 Auktoritet.....	23
4.3.2 Samhällets grundkonstruktion	23
4.3.3 Människosyn.....	24
4.3.4 Delslutsatser	24
4.4 Program 1993.....	25
4.4.1 Auktoritet.....	26
4.4.2 Samhällets grundkonstruktion	26
4.4.3 Människosyn.....	27
4.4.4 Delslutsatser	28
4.5 Program 2001	30
4.5.1 Auktoritet.....	30
4.5.2 Samhällets grundkonstruktion	31
4.5.3 Människosyn.....	32
4.5.4 Delslutsatser	34
5 Slutsatser och avslutande diskussion	35
5.1 Kristdemokraternas ideologiska utveckling 1964 - 2001.....	35
5.1.1 Auktoritet.....	36
5.1.2 Samhällets grundkonstruktion	36
5.1.3 Människosyn.....	37
5.1.4 Från moralparti till etikparti	38
5.2 Avslutande diskussion.....	40
Litteratur	42

1 Inledning

Partiet Kristen Demokratisk Samling (KDS) bildades 1964 som en reaktion mot den kulturradikalisering av det svenska samhället man menade pågick och som innebar att religiösa livsmönster och kristen moral ifrågasattes allt mer i samhällsdebatten (Attefall, 2004). En av de utlösande faktorerna till partibildningen var ett socialdemokratiskt förslag om en ny läroplan för gymnasiet, där kristendomsämnet skulle reduceras kraftigt. En namninsamling anordnades som inbringade över två miljoner namnunderskrifter, och några av upphovsmännen till insamlingen tog initiativet att bilda Kristen Demokratisk Samling¹ den 20 mars 1964 (Arbøl, 1992).

Partiet slog igenom på riksnivå i riksdagsvalet 1991, då partiet fick 7,1 % av rösterna och för första gången tog sig över fyraprocentspärren till riksdagen. Efter 27 år utan att av egen kraft fått representation i riksdagen hade Kristdemokratiska Samhällspartiet (KdS), som partiet nu hette, hamnat direkt i en borgerlig koalitionsregering. Efter en nedgång i valet 1994, fick KdS ett historiskt uppsving till rekordhöga 11,8 % av rösterna i riksdagsvalet 1998 och blev därigenom näst största borgerliga parti. Vid valet 2002 vände trenden nedåt igen med 9,1 % och vid det senaste riksdagsvalet 2006 hade väljarstödet sjunkit till 6,6 % (Statistiska centralbyrån, 2008). Denna nedgång till trots sitter nu partiet sedan dess stadigt i en borgerlig koalitionsregering som ett etablerat politiskt parti.

Detta religiösa parti, som inspirerades av och hade sin legitimitet i den kristna idétraditionen, fick alltså sitt genombrott i 1990-talets Sverige, i ett samhälle som under 1900-talet genomgått allt mer av en tilltagande sekularisering.² Jag menar att detta illustrerar att det finns något motsägelsefullt kring Kristdemokraternas framgång, och denna paradox har väckt mitt intresse för att studera kristdemokratins möjligheter i Sverige.

Inom den statsvetenskapliga forskningen om den kristdemokratiska rörelsen görs gällande att kristdemokratin varit ett svagt utforskat politiskt fenomen (Hanley, 1994). Många stats-

---

¹ Det parti som bildades 1964 gick under namnet Kristen Demokratisk Samling (KDS). 1987 bytte partiet namn för första gången, till Kristdemokratiska Samhällspartiet (KdS). Partiets nuvarande namn, Kristdemokraterna (Kd), antogs 1996. I uppsatsen kommer jag att använda partiets nuvarande namn och förkortning i mer generella skrivningar, medan jag i resultatredovisningen av den empiriska undersökningen använder det namn och den förkortning som gällde vid det aktuella partiprogrammet.

² Med begreppet sekularisering avses vanligen religionens minskade betydelse i samhället. Hagevi (2005) menar att det saknas en vedertagen definition av begreppet, men ansluter sig till definitionen att religionen betyder allt mindre för allt fler människor inom allt fler samhällsområden. Detta är den definition jag använder i min uppsats. Vidare pekar författaren på forskning som sätter en ökad sekularisering i samband med samhällets modernisering. "Den klassiska teorin om samhällets modernisering antar att en tilltagande sekularisering är oundviklig: ju mer tiden går, desto mer ökar sekulariseringen." (Hagevi, 2005, s. 16).

vetare har i och med sekulariseringens konsekvenser förhastat avfärdat kristdemokratin som utdöende, medan andra har påvisat att teorin om sekulariseringen är otillräcklig då den omgärdats av avvikelser och motsägelsefullheter, vilket skulle exemplifieras av ett flertal kristdemokratiska partiers framgångar (van Kersbergen, 2008). En överblick över modern forskning om kristdemokratin ger vid handen att kristdemokratin är ett ämne som är underutforskat och i behov av en mer utvecklad teoribildning (van Hecke & Gerard, 2004). Den holländske statsvetaren Kees van Kersbergen anser att statsvetenskapen behöver utveckla ett teoretiskt komparativt ramverk i syfte att förklara kristdemokratins historiska utveckling och de nationella variationerna i rörelsens möjligheter att få politisk makt. Med den underutvecklade befintliga teoribildningen i åtanke menar författaren att ”small steps are already more than welcome” (van Kersbergen, 2008, s. 277).

Statsvetaren Marie Demker (1998) har studerat det svenska Kristdemokraternas (Kd) möjligheter till politiskt inflytande. Författaren menar att ett dilemma mellan religion och politik uppstår för ett politiskt parti som det religiösa, som grundar sin verksamhet på en gudomlig moral. Dilemmat illustreras genom att partiet för att få makt och inflytande i samhället måste agera strategiskt i konkurrensen mellan andra partier i ett pluralistiskt system, samtidigt som partiet som religiöst inspirerat bygger på gudomliga anspråk som inte kan ifrågasättas (Demker, 1998). Med tanke på den sekularisering som pågått i det svenska samhället under 1900-talet borde det ha blivit allt svårare för ett parti som hämtar sin inspiration från en kristen värdegrund att överleva i det politiska landskapet, och rimligtvis måste detta dilemma mellan religion och politik ha ställts på sin spets när Kristdemokraterna har tvingats försöka att tilltala väljare i en sekulariserad omgivning.

Det finns självfallet många infallsvinklar och perspektiv på hur man kan tänka sig att förklara Kristdemokraternas politiska framgång. En ingång inom forskningen har visat att ett sätt för kristdemokratiska partier att agera strategiskt kan vara att förändra sin ideologi i syfte att tilltala en allt mer sekulariserad väljarkår. Såväl tidigare forskning om kristdemokratins möjligheter som frågorna kring Kristdemokraternas rikspolitiska genombrott har väckt min nyfikenhet för hur partiets ideologi utvecklats under åren, och samtidigt har initiativet till denna uppsats tillkommit genom det anförda behovet av ny forskning om kristdemokratin. Min förhoppning är att föreliggande arbete ska kunna bidra till åtminstone ett litet steg framåt inom kunskapsbildningen om kristdemokratin i Sverige.

1.1 Syfte och frågeställning

Hur ska då ett kristdemokratiskt parti agera i ovannämnda spänningsfält mellan religion och politik? Det förefaller rimligt att kristdemokratiska partier för sina möjligheter att appellera till en sekulariserad väljarkår bör tona ner det kristna budskapet i sin ideologi. Frågan då är hur man gör avvägningen mot att vara trogen sina kristna grundvärderingar, för att inte svika sina kärnväljare? Dessa frågor aktualiserar en rad svårigheter och pekar på att det finns ett statsvetenskapligt intresse i att försöka förstå hur kristdemokratiska partier agerar i en sekulariserad omgivning för att nå politiskt inflytande. Genom att studera om och i så fall hur Kristdemokraterna förändrat sin ideologi sedan partiets födelse 1964, kan man enligt min mening ta ett steg mot en sådan ökad förståelse. Uppsatsens syfte är alltså att beskriva hur Kristdemokraternas ideologi förändrats mellan 1964 och 2001.³ För att precisera syftet ställer jag upp följande frågeställning som jag försöker besvara i uppsatsen:

- *I vad mån har Kristdemokraternas ideologi förändrats 1964 - 2001 med avseende på den religiösa dimensionen?*

1.2 Definition av begrepp

Begreppet ideologi är som frågeställningen antyder ett centralt begrepp för min uppsats, och innebörden av denna term kommer att diskuteras i det följande.

1.2.1 Ideologi

Vad betyder begreppet ideologi och varför är det befogat att vetenskapligt studera en ideologi? Den definition i modern statsvetenskap som jag ansluter mig till förklarar en politisk ideologi som ”politiska principer och mål beträffande samhällsformen, insatta i ett systematiskt sammanhang och med ett program för hur målen kan realiseras” (Goldmann, Pedersen, & Østerud, 1997, s. 92). Vad som i uppsatsen menas med den religiösa dimensionen av Kristdemokraternas ideologi är de grundvärderingar, inspirerade av tankegods från kristendomen, som partiet ger uttryck för på tre analysnivåer i dess partiprogram: syn på auktoritet i samhället, syn på samhällets grundkonstruktion samt människosyn.⁴

I en introduktionsbok till politiska ideologier menar författaren att vid studiet av ideologier måste man skilja på tre ideologiska nivåer: ”idégivare-opinionsbildare, politiska partier och

---

³ Skälet till denna tidsavgränsning kommer av tiden för partiprogrammens utgivning. Det första utgavs 1964 och det senaste 2001.

⁴ För vidare förklaring av vad dessa teoretiska ideologiska begrepp innebär och hur de kommer att operationaliseras i den empiriska undersökningen, se avsnitt 3.1.

rörelser, samt medborgare-väljare” (Larsson, 1997, s. 12). För det första måste väljarna, av psykologiska skäl, få hjälp att organisera intrycken utifrån till en sammanhängande bild, vilken är den funktion som ideologin antar. Utifrån ideologin kan intrycken sorteras och värderas (Larsson, 1997). Detta synsätt får stöd av en statsvetare som påtalar vikten av den psykologiska faktorn och menar att politiska ideologier ”ger vägledning om vad som är viktigt och oviktigt och om vilka de grundläggande sammanhangen är” (Goldmann, 2003, s. 14). För det andra behöver partierna också skapa och upprätthålla gemensamma föreställningar i form av ideologier: ”Ideologierna är ett medel för att rekrytera och hålla samman politiska grupper.” (Larsson, 1997, s. 17). Ideologin kan också ha en strategisk funktion för ett parti i och med att den kan legitimera ett visst politiskt ställningstagande både inom partiet och gentemot väljarna. ”En ideologi kan tjäna som legitimeringsgrund inåt och som konkurrensmedel utåt.” (Goldmann, 2003, s. 14). Den opinionsbildande nivån, för det tredje, behöver också värderingar och värderingssystem. Vetenskaplig kunskap behövs som underlag för det politiska handlandet, men ger i sig inga direktiv för vad som är önskvärt eller inte. För att ge normativ vägledning om politikens innehåll och mål behövs värderingarna, ideologin (Larsson, 1997). Larsson menar alltså att de politiska ideologierna behövs på alla de tre ideologiska nivåerna. Även Goldmann (2003) menar att ideologier ”kan spela roll och bör spela roll” (s. 10). Härmed anser jag det vetenskapliga studiet av en ideologi vara befogat.

1.3 Uppsatsens disposition

Närmast följer en genomgång av den tidigare forskning som ligger till grund för denna studie. Litteraturkapitlet inleds med två undersökningar (2.1 och 2.2) som närmare studerat kristdemokratiska partiers möjligheter till strategiskt agerande genom ideologisk förändring. Efter detta följer en redogörelse över kristdemokratins förutsättningar i Sverige (2.3). Därefter kommer ett kapitel med två avsnitt rörande metod och material, där jag diskuterar de val jag gjort angående forskningsmetod och empiriskt material (3.1 och 3.2). I kapitel 4 presenteras sedan resultatet av den empiriska undersökningen. Uppsatsen avslutas genom kapitel 5 med slutsatser och en sammanfattande diskussion.

2 Teorianknytning och tidigare forskning

2.1 Dilemmat mellan religion och politik

Demker (1998) menar att kristdemokratiska partier i Europa idag måste göra en avvägning mellan sina ideologiska, teologiskt grundade mål, kontra sina strategiska mål. För att visa trohet till sina ursprungliga legitimitetsgrunder och för att inte förlora i trovärdighet hos väljare och medlemmar måste dessa partier stå fast vid sin ideologi, samtidigt som de ibland ändå måste göra avkall på sin ideologi för att vinna politiskt inflytande. Demker menar således att de teologiska fundamenten i ett religiöst grundat parti kraftigt begränsar den strategiska handlingsfriheten – ett dilemma mellan religion och politik uppstår.⁵

Författaren (Demker, 1998) anser att en dimension av dilemmat illustreras av problemet som de kristdemokratiska partierna står inför med att vinna väljare i en sekulariserad omgivning. Följande citat illustrerar väl problematiken i dilemmat:

Kristdemokratin är en religiös rörelse, byggd på kristna värden, som förväntas konkurrera med sekulära partier om såväl den krympande mängden religiösa väljare som om de icke-religiösa väljarna. (Demker, 1998, s. 77)

Just detta, hur kristdemokratiska partier agerar för att tilltala inte bara de religiösa väljarna, har enligt Demker (1998) blivit en central fråga för dessa partiers överlevnad. Författaren har genom en jämförande analys studerat hur det franska *Centre des Démocrates Sociaux* (CDS) samt det svenska KDS/KdS/KD agerat för att hantera denna dimension av dilemmat mellan religion och politik. Väljare och partier har undersökts med avseende på ”ett kristet livsmönster”, för att utröna vilka egenskaper de respektive väljarkårerna har och hur dessa egenskaper påverkar partiernas ideologi. För att få en uppfattning om det svenska partiets ideologi har Demker som material använt partiprogrammen från 1987 och 1993, en valhandbok från 1994 samt partiets valmanifest från 1994.

Ett fenomen som Demker (1998) påvisat i sin undersökning är det hon ser som en av sekulariseringens konsekvenser bland väljarna: ett fragmentiserat kristet livsmönster. Demker menar att det som en gång var en sammanhållen livssyn anammad eller känd av de flesta i samhället, ett kristet livsmönster, faller sönder och finns kvar endast inom ett fåtal livsområden. ”Fragmentiseringen av det kristna livsmönstret innebär att relationen mellan kristna vär-

---

⁵ Det dilemma som Demker (1998) uppmärksammar påminner om det dilemma mellan ideologi och strategi som diskuteras i Lewin (1992). Alla politiska partier måste göra denna avvägning, och som jag tolkar Demker är dilemmat mellan religion och politik de kristdemokratiska partiernas version av dilemmat.

den, kristet beteende och kristna åsikter upplöses.” (Demker, 1998, s. 78). Författaren menar att detta fenomen är ett större hot mot de religiösa partierna än det som normalt ses som resultatet av sekularisering – att folk går mindre ofta i kyrkan. Det blir svårare för de religiösa partierna att tilltala både religiösa och icke-religiösa väljare, när denna tidigare gemensamma referensram allt mer försvinner.

Demker (1998) menar dock, att trots att Europa som helhet är starkt sekulariserat har inte de två undersökta partierna övergett sina religiösa positioner. Däremot agerar inte partierna ideologiskt på samma sätt utan de är beroende av ”den nationella religiösa sekulariserade kontexten.” (Demker, 1998, s. 125). I Frankrike påverkas inte väljarnas värden i någon större utsträckning av katolicismen, och de katolska väljarna röstar av tradition borgerligt, vilket ger en mer homogen religiös väljarkår än i Sverige. Bland svenskarna fanns större skillnader mellan hur de uttalat religiösa protestantiska väljarna röstade och de mer av tradition protestantiska. I Sverige fann Demker (1998) att ”[e]n aktiv religiös väljare hade ett livsmönster till vilket ett kristdemokratiskt parti kan relatera sig, medan de sekulariserade väljarna var betydligt mindre orienterade i ett sådant livsmönster” (s. 125), och det svenska partiet positionerade sig också i många avseenden som ett religiöst parti.

Vad kan då sägas om Demkers undersökning i relation till min egen? Demkers undersökning har flera förtjänster, en av dem är att hon påvisat fragmentiseringen av det kristna livsmönstret, det vill säga att det som tidigare ansågs som kristna åsikter, beteenden och värden nu frikopplats från varandra. Åsikter i olika moralfrågor, som abort, alkoholpolitik och biståndspolitik, sätts inte längre i samband med kristna värden. Detta innebär att ett kristdemokratiskt parti skulle kunna få gehör för sådana ståndpunkter som tidigare ansetts som ”kristna” men som nu anses allmängiltiga. Dessutom har hon visat att Kristdemokraterna fortfarande kan positionera sig som ett religiöst parti på grund av att det fortfarande finns ett kristet livsmönster åtminstone bland de religiösa väljarna, även om denna möjlighet försämras i takt med sekulariseringen (Demker, 1998).

Något som kan diskuteras gällande Demkers undersökning är att den, som en delstudie av ett flertal empiriska undersökningar om den europeiska kristdemokratin i hennes bok *Religion och Politik*, är relativt kortfattat redovisad. Läsaren får ta del av en något ytlig analys av partiets programdokument. Däremot tycker jag att analysinstrumentet som sådant verkar vara fruktbart, varför jag skulle vilja se det använt i en undersökning som tar sikte på att studera Kristdemokraternas ideologiska förändring över partiets hela livslängd. Demkers studie är som bekant en jämförelse mellan två nationella kontexter, och syftar inte till att beskriva en förändring över tid. Den största skillnaden med min undersökning, är att den tar sikte på att

beskriva den religiösa dimensionen av ideologiutvecklingen under hela partiets livslängd, jämfört med den förhållandevis korta tid Demker undersökt. En sådan undersökning kommer att visa om ideologin förändrats i sekulär eller religiös riktning, och borde kunna säga något om hur partiet hanterat sekulariseringen.

Ett annat problem med Demkers undersökning har att göra med materialet. Eftersom den bara är en delstudie av många, är materialet som följd därav lite magert med endast två parti-program, och i tillägg två valdokument. En invändning skulle kunna vara, att eftersom partiet i valdokument i första hand fokuserar på sakpolitik inför kommande val så finns inte alltid plats att hänvisa till sina grundvärderingar. Det finns med andra ord en risk för att ideologin inte framkommer i denna typ av material. Som vi kommer att se i avsnitt 3.2 uttrycks ideologi bäst i parti-program.

Det ser alltså ut som att det finns ett behov av en mer grundlig analys av Kristdemokraternas ideologiutveckling. Genom att beskriva förändringen av ideologin i partiets parti-program 1964 – 2001 anser jag att min undersökning kan fylla ett tomrum inom forskningen om den svenska kristdemokratin.

2.2 Icke-sekulär ideologi som svar på sekulariseringen?

Demker talar som bekant om ett kristdemokratiskt dilemma mellan religion och politik, och ett annat exempel på hur ett kristdemokratiskt parti kan hantera det dilemma illustreras av Kees van Kersbergen (2008), som har undersökt hur det holländska *Christian Democratic Appeal* (CDA) lyckades återkomma som dominerande regeringsparti genom valet 2002 efter dramatiska valförluster 1994 och 1998. Författaren visar att bland flera andra orsaker var en av orsakerna till partiets återkomst dess förmåga till strategiskt handlande och sökandet efter en ny ideologisk identitet. Sekulariseringen av den holländska väljarkåren bekämpades med en motsägelsefull strategi: man mötte avkristningen genom att hela tiden understryka att man ideologiskt var inspirerade av den kristna värdegrunden, samtidigt som man omformulerade explicit kristna värden till en politiskt användbar ideologi (van Kersbergen, 2008).

Författaren hävdar vidare att kristdemokratin i Europa inte kan sägas följa samma utveckling som sekulariseringen, eftersom vi fortfarande vet lite om ”how beliefs, norms and values that in origin were Christian are transformed into secular values and how this influences (religious) political identity” (van Kersbergen, 2008, s. 275). Författaren menar, med utgångspunkt från det holländska exemplet, att kristdemokratiska partier i framtiden kommer att använda sig av en strategi som är ett försök att skala av det uttryckligen kristna ideologiska

innehållet och samtidigt rekonstruera en ny ideologi, men som fortfarande är inspirerad av kristna trosföreställningar, värden och normer. van Kersbergen använder begreppet ”icke-sekular politik” och beskriver det som den politik kristdemokratiska partier kan bedriva som en strategi att bemöta sekulariseringen. ”In this sense, modern Christian democratic politics is neither religious nor secular: it is unsecular.” (van Kersbergen, 2008, s. 276). Författaren menar vidare att om man ifrågasätter sekulariseringens samband med moderniseringen visar det sig att möjligheterna till politiskt inflytande för religiösa partier är mycket större än vad som hittills antagits (van Kersbergen 2008).

Begreppet ”icke-sekular politik” är i sig ett märkligt begrepp. Som jag tolkar det handlar det om att innehållet i politiken varken kan klassas som religiöst eller sekulärt, utan att det handlar om att sätta samman en politisk ideologi som är fri från kristen retorik men som i botten ändå grundar sig på kristna värderingar. Det förefaller förvisso vara ett rimligt angreppssätt med tanke på den fragmentisering av det kristna livsmönstret bland väljarna som Demker (1998) påtalat, även om denna strategi med Demkers slutsatser i minnet inte tycks vara den som Kristdemokraterna anammat. Min egen undersökning får visa om några slutsatser kan dras i en annan riktning. Angående begreppets relation till min egen undersökning skulle jag hellre vilja benämna företeelsen ”icke-sekular ideologi” istället. Ideologi är ju det begrepp som står i centrum för denna uppsats, och enligt van Kersbergen (2008) har det holländska CDA arbetat med att omforma sin ideologi för att anpassa sig till sekulariseringen av väljarkåren. Frågan är om Kristdemokraterna förändrat sin ideologi i en sådan icke-sekular riktning? Innan vi går in på den empiriska undersökningen ska vi titta på vilka förutsättningar kristdemokratin överhuvudtaget har i Sverige.

2.3 Kristdemokratin förutsättningar i Sverige

Forskning om kristdemokratin i Sverige har visat att kristdemokratiska partier kan ha svårt att etablera sig i den nordiska rikspolitiken (Johansson 1985). I sin doktorsavhandling diskuterar Johansson ett antal faktorer som han menar är avgörande för kristdemokratiska partiets utbredning och styrka, och utifrån dessa diskuterar han vilka förutsättningar kristdemokratin har att lyckas i Sverige.

Den historiska faktorn handlar om huruvida det finns några historiska band till ett äldre kristdemokratiskt parti. Vid demokratins införande på kontinenten uppstod en kulturkamp präglad av kristendomsfientlighet, vilket fick till följd att kristna partier bildades som en motreaktion. Efter andra världskriget utvecklades dessa till de kristdemokratiska partierna, vilka

tog ett stort ansvar för uppbyggandet av Europa och sågs som oanfrätta av nazismen och fascismen. Här kommer den andra faktorn in i bilden, den antifascistiska faktorn. Att de kristdemokratiska partierna fick stort stöd i de länder som närmast upplevt fascismen var ingen tillfällighet. De hade som motståndare till fascismen hög prestige och gav hopp inför framtiden. I Sverige däremot finns inte dessa historiska band till något kristdemokratiskt parti, då det första riktiga partiet bildades 1964 i och med KDS, och inte heller den antifascistiska faktorn har här spelat någon roll (Johansson, 1985).

Den religiösa faktorn har också talat emot existensen av ett kristdemokratiskt parti i Sverige. Författaren menar att det är tydligt att kristdemokratiska partier får starkt stöd av personer som har en kristen livssyn och som utövar sin kristna tro. ”Ju mer sekulariserat ett land är, desto svårare är det att etablera ett sådant parti eftersom målgruppen av kristna då blir liten.” (Johansson, 1985, s. 33). De nordiska länderna är de mest sekulariserade i världen, med en minskad målgrupp av personligt kristna som följd. Sverige hade vid tiden för avhandlingen gått längst i denna riktning.

Ytterligare en faktor är samhällsstrukturfaktorn. Johansson (1985) menar att kristdemokratiska partier har haft klart bättre förutsättningar att lyckas i de katolska samhällena på kontinenten, än i de protestantiska, socialdemokratiska samhällena i Norden. I de förra är det inte självklart att det är staten som ska ta hand om människorna, medan det i de senare är naturligt att uppgifter inom välfärd, skola och barnomsorg ligger hos stat och kommun. Inte heller har något av de nordiska länderna en stark katolsk kyrka, något som annars ofta bildar basen för kristdemokratiska partier. Samhällsstrukturen i de nordiska länderna är alltså en betydande orsak till varför inte kristdemokratiska partier har särskilt bra förutsättningar att lyckas, och förutsättningarna är sämst i Sverige också i detta avseende (Johansson, 1985).

Slutligen pekar Johansson (1985) på betydelsen av den politiska faktorn. Hit räknas frågor om valsysteem, som majoritetsval eller proportionella val, om man tillämpar procentspärrar, samt vilka möjligheter ett parti har att komma ut med sitt budskap.⁶ Sammanfattningsvis konstaterar Johansson (1985) att ”de faktorer som bestämmer kristdemokratiska partiers utbredning och styrka alla talar för att sådana partier med nödvändighet måste bli små i de nordiska länderna” (s. 36).

---

⁶ Denna faktor diskuteras inte av författaren, men jag menar att även den måste ha legat Kristdemokraterna i fatet, med tanke på fyraprocentspärren till riksdagen, det omfattande partistöd som tillfaller riksdagspartier men inte andra partier, samt de begränsade möjligheterna att nå ut i riksmidia som partiet borde haft som utestängt från riksdagen.

3 Metod och material

3.1 Metod

När vi nu kommit en bit in i uppsatsen kan det vara på sin plats att påminna om uppsatsens syfte, vilket alltså är att beskriva hur Kristdemokraternas ideologi förändrats mellan 1964 och 2001. Följande forskningsfråga preciserar syftet och genomsyrar uppsatsens framställning:

- *I vad mån har Kristdemokraternas ideologi förändrats 1964 - 2001 med avseende på den religiösa dimensionen?*

Utifrån uppsatsens teori anknytning är det intressant att fundera över om Kd av strategiska skäl har tonat ned det kristna budskapet för att tilltala både religiösa och icke-religiösa väljare, eller om man har valt att skärpa sin profil som ett religiöst parti? För att lösa detta övergripande forskningsproblem har jag ställt följande mer konkreta fråga till mitt empiriska material, vilket utgörs av ett urval av Kristdemokraternas partiprogram mellan 1964 och 2001.

- *Kan de politiska resonemangen kring partiets grundvärderingar kategoriseras som huvudsakligen religiöst eller sekulärt inspirerade?*

En metod som lämpar sig väl för att ta sig an denna forskningsuppgift är den kvalitativa textanalysen, enligt den terminologi som används i *Metodpraktikan* (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wängnerud, 2007). Författarna menar att metoden är fördelaktig vid textanalys då man vill fånga helheten i texten och när ”det eftersökta innehållet i texten ligger dolt under ytan och endast kan tas fram genom en intensiv läsning av texten.” (Esaiasson et al., 2007, s. 237). Men det behövs också ett fruktbart analysinstrument som kan säkra validiteten, det vill säga att jag mäter det jag säger mig mäta, i undersökningen. Hur ska jag då bedöma om de politiska resonemangen kring partiets grundvärderingar är religiöst eller sekulärt inspirerade?

Ett beprövat angreppssätt inom forskningen om partiideologier finner vi i Demkers (1998) undersökning. Hon utgår i sin empiriska undersökning från ett etablerat analyschema inom svensk idéanalytisk litteratur om konservatismen: kosmologi, samhällets grundkonstruktion samt människosyn (Demker 1998). Vidare tillämpar hon de två politiska domänen ”Sekulär domän” och ”Religiös domän” som två polära idealtypiska begrepp som får styra klassificeringen av de politiska resonemangen under varje analysnivå. Demker använder istället för ”kosmologi” begreppet ”auktoritet”, eftersom ”den religiösa domänen och vänster-högerdomänen [den sekulära domänen] just i valet av auktoritet skiljer sig åt som mest” (Demker, 1998, s. 111), och att begreppet därigenom bättre åsyftar vad som menas. Därför väljer jag att

följa hennes exempel i detta fall. Analysschemat kan åskådliggöras med denna figur (Demker, 1998, s. 112):

Figur 1: Politiska begrepp inom den sekulära och religiösa politiska domänen

Politisk domän	Sekulär domän (vänster-höger)	Religiös domän
ANALYSNIVÅ		
Auktoritet	Stat	Gud
Samhällets grundkonstruktion	Intressekonflikt	Organism
Människosyn	Frihet	Norm

Det jag söker fastställa är alltså hur partiprogrammen positionerar sig i förhållande till de två domänerna, sker det huvudsakligen i riktning mot den religiösa eller den sekulära? Eller finns det resonemang som gör att programmet bör härledas till båda domänerna? De två domänerna är alltså två idealtypiska begrepp kring vilka jag försöker relatera de politiska resonemangen på varje analysnivå. Att de politiska domänerna är idealtyper innebär att jag inte kan förvänta mig att finna resonemangen så renodlade i empirin, men begreppen kan ändå tjänstgöra som jämförelsepunkter mot vilka de politiska resonemangen kan ställas. Men hur ska jag då operationalisera dessa teoretiska utgångspunkter i undersökningen, det vill säga hur ska jag med dessa begrepp i ryggen kunna tolka texterna för att kunna dra slutsatsen att resonemangen tillhör den sekulära domänen eller den religiösa?

På den första analysnivån, *Auktoritet*, för man inom den sekulära domänen diskussionen kring staten och dess förhållande till samhället och medborgaren (Demker, 1998). Mer konkret kan det på textnivå handla om vilken syn på staten som framkommer och om sådana resonemang har en framskjuten plats. I den religiösa domänen ses inte längre staten som auktoriteten utan här menar Demker att diskussionen måste kopplas till Gud eller åtminstone absoluta värden. Eftersom det är ett religiöst parti jag undersöker förväntar jag mig att det sådana gånger kan handla om referenser till olika benämningar på Gud eller till bibeltexter såsom budord eller andra lärosatser. Att förankra sina värden i en objektiv värdeskala på detta sätt kallas för övrigt värdeobjektivistiskt (Larsson, 1997).

På den andra analysnivån gäller diskussionen *Samhällets grundkonstruktion*. Inom den sekulära domänen står begreppet intressekonflikt i centrum och vilken plats denna konflikt har i samhället (Demker, 1998). Det handlar alltså om partiet ser medborgerlig konflikt eller samverkan som normaltillståndet i samhället, och diskussionen kommer att uppehålla sig kring behovet av lagstiftning i syfte att underlätta samvaron människor emellan. Inom den motsatta domänen poängteras snarare att samhället är en organisk helhet. ”Organismtänkandet

implicerar en helhet, en hierarki och ett ansvarstagande.” (Demker, 1998, s. 112). Här ses samhället som en kropp, där alla delar har olika funktioner men ändå är lika viktiga för hela kroppens funktionssätt. I denna domän ser man positivt på möjligheter till medborgerlig samverkan. På denna analysnivå handlar det följaktligen också om hur samhället bör organiseras med avseende på centralisering/decentralisering.

På den tredje och sista nivån *Människosyn*, relateras diskussionen inom den sekulära domänen till individens frihet. Resonemangen gäller hur stor vår frihet bör vara, hur den skall utformas och hur den ska tillåtas eller begränsas. Inom den religiösa domänen förs diskussionen istället utifrån hur individen bör förhålla sig till ”vissa givna normuppfattningar” (Demker 1998, s. 112). Frågan här gäller hur starkt normernas inflytande får vara och i vilka lägen de kan tillåtas begränsa vårt självförverkligande (Demker, 1998). I programtexten kommer det under denna analysnivå att handla om hur partiet ser på människan, huruvida hon är rationell och förmögen att på egen hand hantera sin frihet eller om hon i sin ofullkomlighet behöver kristna normer som vägledning i livet. Exempel på normer i programmet skulle kunna vara ett förespråkande av äktenskapet som samlevnadsform eller avhållsamhet till alkohol och droger.

3.2 Material

Några frågetecken om materialet återstår att reda ut. Med tanke på uppsatsens syfte är det centralt att hitta ett material som på ett representativt sätt uttrycker partiets ideologi. Valet har stått mellan att använda valmanifest och andra politiska dokument som vänder sig direkt till väljarna, riksdagsmotioner och partiets partiprogram. Larsson (1997) menar att ”[p]artiprogrammen är de främsta uttrycken för partiideologierna” (s. 13), vilket ger stöd för valet av partiprogram. I samma linje anser han att ett politiskt handlingsprogram för bara en speciell sektor av samhället inte är en ideologi, utan ett krav är att en ideologi måste uttala sig om hela samhällets organisation (Larsson, 1997). Vidare menar samme författare att när man ska förklara ett partis politiska handlingar är ideologin bara en, om än viktig, faktor. ”Man måste alltid skilja på ideologier och politiska handlingar i konkreta situationer (”praktisk politik”).” (Larsson, 1997, s. 13). Även om valmanifest, handlingsprogram och motioner kan sägas innehålla konkreta *uttryck för* en ideologi, bedömer jag ändå partiprogrammet som det bättre valet. Utöver dessa fördelar ger programskrifterna en annan fördel vad gäller validiteten i undersökningen, jag hoppas nämligen genom att välja ett mer enhetligt material framför ett blandat material av olika sorters politiska dokument förebygga uppkomsten av systematiska fel.

Något som däremot skulle kunna tala emot användningen av partiprogrammen är att dessa rimligen måste vara resultatet av ett antal kompromisser och därför inte så tydliga med avseende på de religiösa grundvärderingarna. Samtidigt är det rimligt att tänka sig, att om inte hänvisningar till kristendomen skulle finnas i programmen, som ändå är partiets centrala ideologiska dokument, var skulle de då finnas? Givet de fördelar som diskuterats samt taget i beräkning att partiprogram är ett etablerat material i ideologiforskning om kristdemokratiska partier (se Demker, 1998; van Kersbergen, 2008; Hanley, 2002) föll valet av material på kristdemokraternas partiprogram.

Nästa fråga gäller hur många program det är rimligt att analysera, både med tanke på den tid som är avsatt för uppsatsskrivandet och med tanke på ambitionerna att generalisera mina resultat. Jag har valt att göra ett urval gällande fem av partiets totalt sju partiprogram, med utgångspunkt från det första programmet från 1964. Det senaste programmet, från 2001, är också det sista i min undersökning. Däremellan måste ytterligare några program väljas för analys. Programmet från 1964 är i princip inte mer än en presentation av det nybildade partiet, och först 1966 utkom ett program som spände över ett bredare politiskt fält. I inledningen av 1972 års program framkommer att programmet är en reviderad upplaga av just 1966 års program, varför jag valt att endast koncentrera mig programmet från 1972. Partiprogrammet behandlas ytterligare vid rikstingen 1979 och 1984, och också 1987 då partiet samtidigt byter namn till Kristdemokratiska Samhällspartiet (KdS). Jag väljer här programmet från 1987 för nästa analys, för att från och med nu koncentrera mig på alla de senare programmen, de från 1993 och 2001.

Enligt ovan har jag resonerat vid urvalet av partiprogram. Min förhoppning är att ett nedslag per decennium i programmet ska ge en rättvisande bild av ideologiutvecklingen över tid. Häri ligger också mina ambitioner att kunna generalisera resultatet från de undersökta programmen till att gälla Kd:s ideologiutveckling med avseende på den religiösa dimensionen från 1964 – 2001. Nu har det blivit dags att titta på resultatet av den empiriska undersökningen.

4 Resultat

Jag kommer att redovisa resultatet genom att för varje partiprogram först kortfattat referera de politiska resonemangen under varje analysnivå. Sedan redovisar jag under rubriken *Delslutsatser* mina slutsatser om vilken politisk domän varje program positionerar sig i förhållande till, samt om hur programmet förhåller sig till föregående programskrift. Efter att alla partiprogram har analyserats kommer kapitel 5 att ägnas åt att diskutera de slutsatser som åskådliggör de stora dragen i den ideologiska förändringen med avseende på den religiösa dimensionen.

4.1 Program 1964

Partiprogrammet från 1964 kallas för *Kristen Demokratisk Samling – en presentation* och är också mer av en presentation av hur och varför KDS bildats och av de idéer partiet vill ge uttryck för i politiken. I portalparagrafen slås fast att KDS är en ”fri politisk sammanslutning [...] som vill slå vakt om vårt folks andliga arv genom att på kristen-rättslig grund bygga ett livskraftigt och människovärdigt samhälle” (Program 1964, s. 1). Genom hela programmet förkastar partiet den av riksdagspartierna förda politiken, som man menade var ensidigt materialistisk, och man kritiserar också det man tyckte var en otidsenlig fastlåsning i ett socialistiskt och ett borgerligt maktblock.

4.1.1 Auktoritet

Partiet säger sig stå för en positiv syn på staten bland annat på grund av dess möjlighet att ge folket ”skydd och stöd [...] mot andligt och materiellt nedbrytande krafter” (Program 1964, s. 4). Ändå kan inte slutsatsen dras att staten i detta fall ses som auktoriteten i samhället, då man menar att ”staten icke står ovanför folket utan utgöres av folket självt” och att staten inte får ”frigöras från nedärvda etiska värderingar i vårt folk” (s. 4). Staten måste ha som riktmärke att alltid värna om rätten och rättfärdigheten. ”Kristen tro och verksamhet är [...] en grundval även för samhället.” (s. 3). Således är det tydligt vad partiet ser som den verkliga auktoriteten, även om ytterligare skrivningar om statens funktion inom till exempel ekonomin, framhåller att staten har en viktig uppgift i att ”upprätthålla rättssamhället inom näringslivet” (s. 5).

4.1.2 Samhällets grundkonstruktion

Programmet visar att bibliska principer skulle gälla inte bara inom kyrkliga sammanhang, de kunde tillämpas också i samhällsarbetet. Den materialistiska inriktning som KDS kritiserade

de övriga partierna för var inte förankrad hos folket, sa man, vilket tvärtom hade en ”längtan efter personligt engagerande mål även för samhällsarbetet” (Program 1964, s. 2). Det nya partiet anser sig kunna svara mot denna längtan, och på så sätt föra människor tillsammans i ett nytt gemensamt samhällsarbete. Partiet vill ”på kristen grund bygga ett starkt och framstegsvänligt Sverige” (s. 3). Begreppet ”samhällsgemenskap” återkommer ofta i det som verkar vara en dubbel betydelse i form av både mål och medel för samhällsarbetet. Överhuvudtaget talas det på denna analysnivå mycket om gemenskap och om samhällsmedborgaren som ansvarig för sin nästas välfärd.

4.1.3 Människosyn

I programmet kritiserar KDS genomgående att dåtidens materialistiskt inriktade politiska handlande utgick från en felaktig utgångspunkt gällande själva synen på människan:

Ett samhälle, som bygger på föreställningen om människan som blott och bart en behovsvarelse, vilken får sin tillfredsställelse genom materiella förnödenheter och sinnesförströelser, det samhället bygger på en felaktig grund och har därför en osäker framtid. (Program 1964, s. 2)

Partiet oroar sig också för samhällsutvecklingen mot bakgrund av de ”nästan helt uteblivna samhällsinsatserna inom det etiska och folkmoraliska området” (s. 1). Följdriktigt ville man att skolan skulle lägga tyngd på ”en personlighetsdanande fostran på kristet-etisk grund” (s. 7), och Jesu liv och lära framhålls som centrala utgångspunkter i detta arbete. Vidare anser man att sexualundervisningen i skolan skall bedrivas under det nya ämnet familjekunskap, och att den skall ”utformas med inriktning på det kommande hemmet och familjebildningen” (s. 7). Partiet vill slå vakt om familjen, denna enhet som sågs som ”själva grundvalen för samhällsbyggandet” (s. 8).

4.1.4 Delslutsatser

På den första analysnivån, *Auktoritet*, är det tydligt programmet igenom att resonemangen främst kan kopplas till den religiösa domänen. Partiet menar att staten inte får vara neutral utan måste genomsyras av de nedärvda etiska värderingar som utgjorde grunden för Sveriges folk. Emellertid ägnas en hel del utrymme i denna lilla skrift åt staten och dess funktion, till exempel som garant för spelreglerna inom näringslivet, varför jag väljer att placera programmet i både den sekulära och den religiösa domänen på den första analysnivån.

Resonemangen kring samhällsgemenskap och vikten av att samhället skulle byggas på kristen grund vittnar om en syn på *Samhällets grundkonstruktion* som kan härledas till den religiösa domänen. Man ville bygga ett samhälle på kristen grund, där bibliska principer skulle gälla också i samhällsarbetet.

Analysnivån *Människosyn* hör också den hemma i den religiösa domänen. Att så är fallet görs tydligt genom att KDS framhåller vikten för ungdomar och barn att socialiseras in under kristna värderingar och normer. Att partiet därtill framhåller vikten av en etisk och folkmoralisk fostran av folket i övrigt, samt betydelsen av äktenskap och familjebildning, gör att partiet placerar sig tydligt i den religiösa domänen på denna analysnivå.

4.2 Program 1972

Programmet från 1972 är titulerat *Ett program för samhällsgemenskap* och just begreppet samhällsgemenskap återkommer ofta i skriften. I förordet preciseras också partiets syfte och karaktär utifrån detta och flera andra nyckelbegrepp, vilka ska studeras närmare i den stundande analysen:

[KDS är] en politisk folkrörelse på kristen grund, vilken i demokratin ser det självklara uttrycket för allmänt medborgerligt inflytande och ansvar, och som genom sin verksamhet vill främja en god och berikande samhällsgemenskap. (Program 1972, s. 2)

Detta program är mycket mer omfattande än det första och spänner över ett antal politikområden, men tyngdpunkten ligger alltså på partiets hjärtefrågor såsom familjepolitik, skolfrågor och frågor om etik och moral.

4.2.1 Auktoritet

Inledningsvis anger KDS vad man ser som den självklara auktoritetsgrunden för samhället: ”kristendomen är den grund på vilken vårt folk bör bygga.” (Program 1972, s. 3). Utifrån denna insikt menar man att ”alla samhällsfrågor [kan] lösas utifrån kristna värderingsgrunder” (s. 3). Kristendomen framställs som oundgänglig för demokratin: ”Sann kristen tro och livssyn [...] skapar [...] de bästa förutsättningarna för en fungerande demokrati.” (s. 3) En hänvisning till sin absoluta värdegrund förekommer i en passage rörande abort och dödshjälp där KDS vill att ”principen om människolivets okränkbarhet kommer till uttryck i lagstiftningen rörande abort och dödshjälp” (s. 32).

”Staten” som begrepp förekommer endast vid ett fåtal tillfällen i texten, däremot används begreppet ”samhället” desto mer i vad som ibland skulle kunna vara en implicit åsyftning på staten. Följande citat pekar rimligtvis på en av statens uppgifter: ”Samhällets ansvar för en god [samhälls]miljö innebär också att samhället måste ge skydd mot de faror som hotar den enskilde och hejda alla samhällsupplösande krafter.” (s. 27). Konkret handlar skyddsarbetet i denna skrivning om att främja nykterhet och sundare levnadsvanor bland folket. Under områ-

det rätts- och ordningsfrågor framställs åter statens roll: ”Det är samhällets sak att utforma de nödvändiga rättsnormerna och att uppehålla respekten för dem.” (s. 31).

4.2.2 Samhällets grundkonstruktion

Programmet har mest att säga rörande analysnivån *Samhällets grundkonstruktion*. Följande citat är representativt för partiets syn på samhällskonstruktionen:

Den sammanhållning som varit och är utmärkande för vårt folk representerar en stor tillgång. Vårt lands författning skall ta sikte på att stärka och vidareutveckla de samverkansformer som gör vårt folk till en väl sammanhållen gemenskap, byggd på den enskilde medborgarens engagemang och personliga ansvar. (Program 1972, s. 33)

Återkommande ger partiet denna sin syn på hur samhället bör vara utformat: som en organisk helhet bestående av små enheter, där familjen är den viktigaste, och där gemenskap, ansvars-tagande, samverkan och sammanhållning är centrala värden. KDS betonar att samhällsmedborgarna har ”ett både personligt och gemensamt ansvar för medmänniskornas välfärd” (s. 15). Tagit i beräkning att partiet också framhåller vikten av inkomstutjämnande politiska åtgärder och rättvisa i samhället, ter sig solidaritet mellan samhällsgrupper vara av centralt värde. Vidare vurmar KDS för landsbygden, och vill aktivt arbeta mot en kraftig expansion av storstadsområdena samtidigt som man framhåller vikten av den kommunala självstyrelsen och en ökad decentralisering.

4.2.3 Människosyn

Genomgående påtalas vikten av kristen normöverföring till den yngre generationen i både hem och skola. ”Utbildning i hem- och familjekunskap enligt kristna normer skall meddelas genom skola, studieorganisationer och radio-TV.” (Program 1972, s. 7). Mycket plats viks åt att förklara hur kristendomen ska få genomslag i skolan genom både ökad kristendomsundervisning och andliga inslag i verksamheten i övrigt, såsom morgonsamlingar med ”ett kristet-ideellt innehåll” (s. 9). Partiet menar att samhället aktivt ska stödja familjebildning och att äktenskapet som samlevnadsform skall prioriteras. ”Familjen som livsgemenskap utgör en förutsättning för ett gott och varaktigt samhälle.” (s. 5). Den kristna synen på äktenskapet skulle också vara samhällets: ”Helgd och högtid över äktenskap och hemliv utgör ett oersättligt värde för vårt samhälle.” (s. 6). Utöver detta anser partiet att det bör finnas en kristen familjerådgivning som alternativ till den offentliga.

KDS ser vidare andra sammanhang där det är viktigt med ”kristet etiska levnadsnormer” (s. 10). Partiet bekymrar sig över vad man anser vara ett osunt och moraliskt nedbrytande innehåll i medier: ”Förråande och sedligt nedbrytande framställningar i film, radio/TV-pro-

gram, böcker och tidsskrifter måste förbjudas.” (s. 11). Utmärkande för programmet är också motståndet mot pornografi och ett flertal uppmaningar till kamp mot alkohol, narkotika och tobak. ”Det hårda greppet alkoholseden utövar måste brytas och formerna för sällskaplig samvaro bör medverka till återhållsamhet och nykterhet. Ett alkoholfritt samhälle eftersträvas.” (s. 27).

I en mening framhåller dock KDS värdet av människans behov av frihet: ”Kristen Demokratisk Samling vill slå vakt om religionsfriheten. Detta innebär respekt för det heliga och för den enskildes trosuppfattning samt frihet för alla trosriktningar att verka efter sin egenart.” (s. 3). I följande passage går också värdet av den friheten före värdet av kristen fostran: ”Skolan skall ge de unga en personlighetsdanande fostran på kristen grund *med iakttagande av den hänsyn till olik tänkande som religionsfriheten kräver.*” (s. 8, min kursivering). Emellertid ägnas lite plats trots allt åt religionsfriheten, och i skrivningar som ovan framkommer endast en syn som innebär friheten *till* religion, och inte möjligheten till en frihet *från* den.

4.2.4 Delslutsatser

På den första analysnivån placerar jag programmet från 1972 liksom 1964 års program i båda domänerna, men det finns en viss nyansskillnad mot tidigare som är viktig att peka på. Kristendomen framställs fortfarande som den självklara grunden på vilken folket borde bygga och den ”sanna” auktoriteten i samhället ses alltjämt genom hänvisningar till absoluta värden, såsom människovärdets okränkbarhet. Staten, däremot, tycks nu få en instrumentell uppgift i att förverkliga och upprätthålla dessa värden i samhället. Staten som term används sällan, men den verkar ändå ha en viktig roll i att bevara ordningen och skydda folket från de nedbrytande krafter som KDS varnar för.

På nivån *Samhällets grundkonstruktion* blir positioneringen i förhållande till den religiösa domänen tydligare än tidigare. Resonemangen har helt enkelt blivit mer utförliga, vilket också har underlättat analysarbetet. Begreppet samhällsgemenskap används flitigt av KDS för att markera synen på samhällsbygget som en organisk helhet bestående av små enheter, av vilka familjen var den allra viktigaste och där gemenskap och ansvarstagande skulle prägla samhällsarbetet.

Den tredje analysnivån, *Människosyn*, är också i högre grad än i det föregående programmet koncentrerad kring den religiösa domänen genom det omfattande förespråkandet av kristet-etiska levnadsnormer i samhället. Som exempel kan nämnas äktenskap, kristen fostran och normöverföring i skolan, folknykterhet och sunda levnadsvanor, samt motståndet mot pornografi och moraliskt nedbrytande innehåll i medier. Dock är kopplingen svagare i ett avseende

då inga explicita kopplingar längre görs vare sig till Jesu liv och lära eller till Bibelns bud. Tonvikten på människans behov av normefterföljelse framför frihet stipulerar hur som helst en positionering endast i den religiösa domänen.

4.3 Program 1987

Programskriften som antogs vid rikstinget 1987 vittnar om ett partiprogram som nu växt betydligt. Programmet består nu av en liten bok på 94 sidor och spänner över allt fler politikområden. Vid samma riksting bytte partiet namn till Kristdemokratiska Samhällspartiet (KdS). Syftena med namnbytet var flera. Dels ville man visa att partiet inte var en kyrka utan ett icke-konfessionellt⁷ politiskt parti, dels ville man markera sin gemenskap med den världsomspännande kristdemokratiska rörelsen (Lindfelt, 1991).

4.3.1 Auktoritet

Partiet är mycket tydligt med att man hämtar sin inspiration från en kristen värdegrund. Det talas ofta om vikten av att värna det absoluta människovärdet och om den kristna förvaltar-skapstanken. Förvaltar-skapstanken betonar att människan har ansvar för sitt liv, sina med-människor och naturen och den innebär att ”miljö, naturresurser, ekonomiska tillgångar samt sociala och kulturella aktiviteter inte får exploateras i egoistiskt syfte utan skall förvaltas för det gemensamma bästa” (Program 1987, s. 10). I det inledande kapitlets första stycke om partiets grundsyn återfinns några nyckelbegrepp:

Kristdemokratiska Samhällspartiet, KdS, vill forma en politik som slår vakt om människovärdet, som kämpar för allas frihet, som solidariserar sig med de svaga och förtryckta och som ansvarigt förvaltar jordens resurser. Denna politik hämtar sin inspiration i kristna grundvärderingar. (s. 9)

4.3.2 Samhällets grundkonstruktion

Den kristna broderskapstanken, menar KdS, är vad som ligger till grund för hur människor ska förhålla sig till varandra inom och mellan samhällen, och den frambringa den solidaritet som är nödvändig för att bygga ett demokratiskt samhälle. Det talas fortfarande om en samhällsgemenskap utifrån en solidarisk fördelning av resurser mellan individer och grupper i samhället. Partiet menar att skapandet av samhället ska ske ”i samspel mellan individer och grupper i fria och demokratiska former” (Program 1987, s. 10). Vidare menar KdS att den

---

⁷ Arbøl (1992) förklarar vad som menas med begreppet: ”De kristdemokratiska partierna bygger på en kristen grunduppfattning och är som sådana kristna, men de är inte ”konfessionella”, d v s partierna är inte organisatoriskt bundna till en bestämd kristen kyrka eller riktning, konfession.” (s. 46). Härav kan vi kalla Kd för ett religiöst parti, däremot inte för ett konfessionellt parti. Lindfelt (1991) menar vidare att arbetet med att klargöra att partiet var icke-konfessionellt påbörjades redan när mångårige partiordföranden Alf Svensson tillträdde 1973.

kristdemokratiska samhällssynen skiljer sig markant från ”materialistiska ideologier som ensidigt betonar materiella behov, ofta med oförsonlig kamp mellan samhällsgrupper som följd” (s. 10). Ansvar och förvaltningskap betonas också som sammanhörande med en kristdemokratisk samhällssyn. ”Varje människa har ansvar för sitt eget liv men också för medmänniskans, och därmed följer också ett ansvar för samhällets politiska liv.” (s. 12). Tanken om förvaltningskap finns också inom den ekonomiska politiken. Framför en betoning på snabb ekonomisk tillväxt vill partiet se en satsning på omfördelning av resurserna, i syfte att ”uppnå balans mellan individer, grupper och samhälle” (s. 14).

Partiet betonar vikten av en levande glesbygd och vill att glesbygdens resurser ska tas tillvara, precis som man alltjämt poängterar att en decentralisering av samhället ska genomföras. Fortfarande framhålls också familjens betydelse för samhället. ”Stabila familjegemenskaper har ett positivt värde inte bara för familjemedlemmarna utan också för samhället i stort.” (s. 13).

4.3.3 Människosyn

Tidigt i programmet slår partiet fast att den kristna människosynen ger människan ett absolut värde och att den därigenom är en garant för de mänskliga rättigheterna. Vid flera tillfällen påpekas vikten av att värna människans friheter och rättigheter. Det talas vidare om varje individs unika egenskaper och vikten av att skapa lika möjligheter för människor oavsett bakgrund. Likaså återfinns ett flertal exempel på att individen måste ha rätt till valfrihet i olika sammanhang, som inom äldreården och barnomsorgen.

Kvar finns ståndpunkten att äktenskapet ska prioriteras som samlevnadsform, då det bäst markerar ”en medveten vilja till stabil familjegemenskap” (Program 1987, s. 17), och likaså kravet att undervisningen i skola och förskola ska vara förankrad i de kristna grundvärderingarna. Dock har de tidigare skarpa formuleringarna om skolans uppgift att förmedla kristen fostran försvunnit. Skolan ska fortfarande ”ge eleven normer och värderingar för livet” (s. 37) men man uttrycker sig inte med mer än att dessa ska vara förankrade just i den kristna etiken. Det starka motståndet mot pornografi och prostitution finns även det kvar, liksom de många kraven på att skärpa lagstiftningen kring alkohol, narkotika och tobak.

4.3.4 Delslutsatser

Kristdemokratiska Samhällspartiet anno 1987 talar på den första analysnivån om respekten för människovärdet och om den kristna förvaltningskapstanken. Programmet positionerar sig tydligt inom den religiösa domänen, dock inte inom den sekulära denna gång då resonemang om

statens förhållande till medborgarna lyser med sin frånvaro. I förhållande till 1972 års program ser vi alltså en ideologisk rörelse i riktning mot den religiösa domänen.

Med tanke på ovan beskrivna resonemang kring samhället som en gemenskap med broderskap och solidaritet mellan människor, familjens betydelse och vikten av decentralisering placerar jag programmet på den andra analysnivån endast i den religiösa domänen. I förhållande till tidigare program är alltså den tendensen ihållande.

På den tredje analysnivån har det däremot börjat ske förändringar. Vikten av att värna människans friheter framhålls nu med kraft vid ett flertal tillfällen, likaså värdet av individens valfrihet i olika sammanhang. Visserligen ser partiet fortfarande normerna som viktiga för människan, genom ståndpunkter som att äktenskapet ska prioriteras som samlevnadsform och att skolan ska ge eleverna normer och värderingar förankrade i den kristna etiken. Formuleringarna här är dock vagare än tidigare, och begreppet ”kristen fostran” har helt lyfts bort. Alltjämt finns också motståndet kvar mot alkohol, narkotika och tobak, även om formuleringarna inte är lika skarpa längre och förespråkandet av nykterhet nu bytts mot en mer moderat inställning. Programmet har placerats in i både den sekulära och den religiösa domänen under analysnivån *Människosyn*, just för att betoningen av människans friheter är så stark och för att vikten av kristna normer fortfarande framhålls med kraft.

Min analys ligger i linje med Demkers (1998) på alla analysnivåer förutom den om samhällssynen där hon placerat programmet också i den sekulära domänen.

4.4 Program 1993

Nästa programskrift är titulerad *Principprogram för gemenskap och människovärde*⁸ och antogs vid partiets riksting i oktober 1993. I den sammanfattande inledningen synliggör partiet sin legitimitetsgrund genom resonemang kring kristdemokratiska kärnvärden såsom människovärde, samhällsgemenskap, broderskap och solidaritet. Tillkommit till begreppsfloran har uttryck som den ”kristna personalistiska människosynen” och ”subsidiaritetsprincipen”, uttryck som hämtats från den kontinentala kristdemokratiska traditionen (Demker, 1998). Vi ska gå in närmare på begreppens innebörd under det förestående analysavsnittet.

---

⁸ För analys av principprogrammet från 1993 har ett utskrivet PDF-dokument på 59 s använts. Detta innebär att sidhänvisningarna inte stämmer i förhållande till det program som föreligger i bokform (113 s).

4.4.1 Auktoritet

Den kristna etiken är auktoritetsgrunden inte bara för den kristdemokratiska politiken utan också för det goda samhället: ”Enligt kristdemokratin har den judisk-kristna etiken det grundmönster som skapar de bästa förutsättningarna för det som kan uttryckas som det ’goda samhället’.” (Program 1993, s. 4). Betoningen av människovärdet är central dokumentet igenom. Partiet menar att principerna om människolivets okränkbarhet samt alla människors lika och på samma gång unika värde bottnar i ”människans särställning i skapelsen” (s. 5).

Vidare talas det om människans ofullkomlighet och det spänningsfält mellan goda och onda handlingar som uppstår därur. Denna ofullkomlighet är också det som enligt KdS nödvändiggör en maktindelning i samhället för att skapa balans mellan lagstiftande, styrande och dömande makt.

Tanken om det kristna förvaltarskapet finns kvar och ägnas mycket utrymme. Det hävdas att det är denna princip som påkallar människans ansvar för såväl ekonomiska och materiella värden som miljö- och naturresurser.

Förvaltarskapstanken, som är en grundpelare i den kristdemokratiska ideologin, betonar ansvaret mot såväl nu levande som kommande generationer. Människan har ett personligt och gemensamt ansvar att förvalta och inte förbruka de ändliga resurserna och naturvärdena. (s. 39)

Partiet poängterar att en effektiv marknadsekonomi är den bästa utgångspunkten för samhällsekonomin. Men den är inte i sig själv tillräcklig för att skapa ett gott samhälle utan den måste genomsyras av den kristna etiken och ”bygga på förvaltarskapets principer” (s.27). Här menar KdS att staten har en viktig roll i att övervaka lagstiftning och se till att god etik upprätthålls. I samband med dessa resonemang om förvaltarskap kopplar man på den gyllene regeln, som härstammar från den kristna idétraditionen: ”det du vill att människor ska göra dig, skall du också göra dem.” (s. 8).

4.4.2 Samhällets grundkonstruktion

På den andra analysnivån talas det i programmet om samhällsgemenskap, broderskap och solidaritet människor emellan, och om betydelsen av ”de små gemenskaperna”. Partiet menar sig inte ha någon utopi om det färdiga samhället, utan begreppet samhällsgemenskap definieras nu som själva målet för den kristdemokratiska samhällsvisionen. ”Det goda samhället får vi när vi alla tillsammans arbetar för det goda samhället.” (Program 1993, s. 7). Den kristna broderskapstanken är alltså ett viktigt begrepp för samhällsidealet. Den utgår från kristdemokratin syn på människovärdet, och ”[b]armhärtighet mot och solidaritet med medmänniskan är viktiga uttryck för denna grundinställning” (s. 6). Denna inställning leder vidare till en aktiv fördelningspolitik. Man lyfter fram vikten av rättvisa och solidaritet som beskrivande

av ett ömsesidigt beroende mellan människor, samtidigt som begreppen har potential att möjliggöra en ”harmonisk samlevnad människor emellan” (s. 6).

Vidare vill KdS lyfta fram att de små gemenskaperna, med familjen som den viktigaste, är centrala för människans utveckling:

De små naturliga gemenskapernas betydelse kan knappast överskattas. Det är en allmänmänsklig erfarenhet att det är i de små gemenskaperna som människan utvecklas och mognar. I den lilla gemenskapen får människan chansen att ”komplettera” sig. Det är i samspelet med andra som individen utvecklas till en unik personlighet. (s. 7)

De små gemenskaperna har också en avgörande betydelse för socialpolitiken, menar man. Partiet vill forma ett välfärdssamhälle där enskilda och nära gemenskaper av familj, vänner och grannar bereds möjlighet att ta ett stort ansvar för den nära omgivningen. Partiet fortsätter också att hylla familjen som den avgörande institutionen för förverkligandet av det goda samhället, och menar att däri grundläggs den för samhället oundgängliga förmågan till gemenskap.

Subsidiaritetsprincipen är ett begrepp som kopplas samman med principen om maktfördelning i samhället. Själva idén med denna princip är att ”det en liten gemenskap själv klarar av att hantera skall den ansvara för och besluta om” (s. 8). I och med poängterandet av subsidiaritet i samhället skymtar en delvis förändrad inställning till samhällskonstruktionen. Genom subsidiaritetsprincipen ska makten inte ligga på högre nivå i samhället än nödvändigt, och betoningen av denna har i stort ersatt det tidigare förfäktandet av decentralisering. Subsidiaritetsprincipen ”är både en när- och fjärrprincip. Det beror på vilken uppgift som ska genomföras” (s. 9). Överhuvudtaget har diskussioner om demokrati och författning fått en framskjuten plats i programmet från 1993. Redan det andra kapitlet behandlar frågor om demokratis och grundlagarnas betydelse samt vikten av maktindelning i samhället.

4.4.3 Människosyn

Det talas i partiprogrammet återkommande om den kristna personalistiska människosynen, ett för programmet nytt begrepp som kortfattat innebär att ”den enskilda människan utvecklas i gemenskap men inte på bekostnad av andra” (Program 1993, s. 4). Människans behov av att utvecklas i frihet måste balanseras genom ansvar och hänsyn gentemot andra människor. Det är i detta samspel mellan människor som ett behov av etik och moral uppstår, menar KdS.

Den kristna människosynen skall utgöra grunden för förskolans och skolans pedagogiska verksamhet, och den ska också utgöra fundamentet för den etik som ska genomsyra såväl sjukvården som kriminalpolitiken. För skolans del innebär detta att den ”i undervisningen skall förmedla normer och värderingar som är förankrade i denna etik” (s. 43). Även samlev-

nadsundervisningen i skolan ska ha denna helhetssyn på människan och vara ”inriktad på stabila relationer mellan man och kvinna” (s. 44).

Familjens betydelse framhävs alltså av KdS då den inte bara är central för samhället i stort, vilket vi sett ovan, utan dess normöverförande funktion är också av avgörande betydelse för individens utveckling och känslomässiga välbefinnande. ”Familjens roll som överförare av värden och normer till den nya generationen är av oersättligt värde.” (s. 8). Partiets syn på familjen menar man också ska vara samhällets, som aktivt ska stödja familjebildning och äktenskap genom samlevnads-, social-, och skattelagstiftning. Äktenskapet fastslås som den normala juridiska samlevnadsformen mellan man och kvinna. Fortfarande finns skrivningen från 1987 kvar om att samhället ska ”i opinionsbildning och lagstiftning framhålla att en medveten vilja till stabil familjegemenskap bäst markeras genom äktenskapet” (s. 12). Partiet visar tydligt hur man ser på familjens sammansättning och samhällsbetydelse:

Familjen som gemenskap ansluter till människans djupare behov. Familjen är den fundamentala, naturliga gemenskapen, som bygger på relationen mellan man och kvinna. Det är till denna lilla gemenskap som samhällets och släktets överlevnad är knuten. (s. 7)

Resonemang om de mänskliga fri- och rättigheterna har inte en lika framskjuten plats som i programmet från 1987, även om de fortfarande finns högst närvarande. Däremot har talet om valfrihet för individen inom områden som barnomsorg, äldreomsorg, skola och socialtjänst fått ett ökat utrymme i programmet. Likaså kan principen om subsidiaritet kopplas till en ökad medvetenhet om individens behov av frihet, då denna princip eftersträvar medborgarens frihet från en illegitim maktutövare. (Enligt subsidiaritetsprincipen ska ju makten ligga på den lägsta möjliga, *effektiva*, nivån.) Vidare implicerar denna princip en tilltro till den politiska förmågan hos såväl den enskilda individen som de små enheterna i samhället.

4.4.4 Delslutsatser

På analysnivån *Auktoritet* menar jag att programmet från 1993 kan knytas både till den religiösa och till den sekulära domänen. Betoningen av den judisk-kristna etiken, förvaltar-skapstanken, talet om människans ofullkomlighet och hennes unika ställning i skapelsen visar att auktoritetstron på en högre makt alltså är levande och synlig i programmet. Samtidigt har aldrig staten tillmätts så stor betydelse som nu, genom dess ansvar för maktdelningen i samhället och för upprätthållandet av marknadsekonomin spelregler. Här ser vi alltså en ideologisk omsvängning i förhållande till 1987 års program.

De slutsatser jag drar på analysnivån *Samhällets grundkonstruktion* är att partiet nu positionerar sig i båda domänerna också under denna nivå. Diskussionerna om demokrati, maktdelning som instrument att lösa intressekonflikter, samt betoningen av subsidiaritet i samhäl-

let föranleder å ena sidan en placering i den sekulära domänen. Subsidiaritetsprincipen, som nu har ersatt det tidigare förfäktandet av ren decentralisering, borde innebära att intressekonflikter uppstår till följd av den konkurrens som bildas mellan grupper i samhället. Å andra sidan positionerar sig partiet fortfarande inom den religiösa domänen på grund av hävdandet av den kristna broderskapstanken och den tilltro som följer därav, till möjligheterna att uppnå ett harmoniskt samhälle med samhällsgemenskap, solidaritet och rättvisa som kärnvärden. Samhället ses fortfarande som en helhet starkt beroende av sina delar där varje liten gemenskap, med familjen som den mest centrala, har sin unika funktion i formandet av välfärdssamhället.

Även på den tredje analysnivån har programmet utifrån resonemangen ovan placerats in i bägge domänerna, även om ideologins förändring i riktning mot den sekulära domänen fortsätter. Mycket är sig likt sedan tidigare program: skola och förskola ska fortfarande förmedla värderingar och normer grundade i kristen etik, och samlevnadsundervisningen ska vara inriktad på stabila relationer mellan man och kvinna. Fortfarande ses också familjens betydelse för såväl individ som samhälle, och kvar finns motståndet mot tobak, droger, pornografi och nedbrytande innehåll i medierna. Alla dessa områden hör hemma i den religiösa domänen. Något motsägelsefullt på denna analysnivå är dock att formuleringarna på vissa håll blivit svagare, såsom inom alkoholpolitiken, medan partiet inom familjepolitiken blivit allt tydligare med hur man ser på till exempel begreppet äktenskap. Men ytterligare resonemang inom den sekulära domänen har alltså uppkommit sedan programmet från 1987 som anger en ideologisk rörelse mot den sekulära domänen. Ökad valfrihet för individen inför valet av välfärdstjänster, värdet av att värna de mänskliga fri- och rättigheterna, samt de båda begreppen ”personalism” och ”subsidiaritet” pekar på ökat behov av frihet för individen. Genom att beskriva sin människosyn som personalistisk menar jag att ett man kan se en förskjutning mot värdet frihet mellan ytterligheterna av individens behov av frihet kontra normefterföljelse. Partiet menar fortfarande att individen bäst utvecklas i gemenskap med andra, men skillnaden nu är att det finns ett villkor: gemenskapen får inte blir till en belastning för individens utveckling.

Min analys av 1993 års program skiljer sig på många punkter från Demkers (1998). Vi är överens om placeringen av i den religiösa domänen på alla analysnivåer, däremot skiljer vi oss åt ifråga om den sekulära domänen vilken hon ser en koppling till endast under analysnivån *Samhällets grundkonstruktion*. Svaret kan ligga i att det beror på valet av jämförelsepunkter. Demker har ju jämfört Kristdemokraternas ideologi med det franska partiets, jämfört med vilket Kd klart positionerar sig som ett religiöst parti, medan jag har jämfört den interna förändringen av Kristdemokraternas ideologi. I förhållande till tidigare program tycker jag

mig se att 1993 års program är en del av en ideologisk förskjutning i riktning mot den sekulära domänen, och utifrån de teoretiska utgångspunkter analys-schemat ger tycker jag att resonemangen på alla nivåer bör härledas också till den sekulära domänen.

4.5 Program 2001

Programmet som antogs vid rikstinget 2001 heter *Principprogram Kristdemokraterna* och består av en bok på 174 sidor, vilket gör skriften till det klart mest omfattande programdokumentet hittills. Sedan 1996 verkar nu partiet under namnet Kristdemokraterna (Kd). Programmet är i mångt och mycket en vidareutveckling av det från 1993, och är det mest omfattande också avseende de politiska resonemang som förs. Mycket plats viks åt att genom filosofiska utvecklingar presentera och tydliggöra de kristdemokratiska grundvärdena, nu förpackade i form av olika principer. Låt oss titta på hur partiet positionerar sig ideologiskt vid denna tidpunkt.

4.5.1 Auktoritet

Programmets portalparagraf säger en hel del om inriktningen på det kommande innehållet. Beroendet av det kristna idéarvet, med människovärdet och etiken i centrum, manifesteras tydligt även om detta nu är klätt i en annan språkdräkt än tidigare.

Kristdemokrati är demokrati byggd på kristen människosyn och värdegrund. Med kristna värden avses de allmänt giltiga värden som inspirerats och förvaltats av den kristna traditionen. Kristdemokratin är värdeorienterad. Med detta menas en politik som har människovärdet och de etiska grundvärdena i centrum. (Program 2001, s. 7)

Samtidigt som den explicita kopplingen till kristendomen finns kvar, har partiet utsträckt det man i föregående partiprogram mer snävt kallade ”den judisk-kristna etiken” (Program 1993, s. 4) till att nu omfatta ”allmänt giltiga värden som inspirerats och förvaltats av den kristna traditionen” (Program 2001, s. 7). Denna tendens finns på andra håll i programmet från 2001, under ett avsnitt om etikens roll i lagstiftning och juridik hävdas det till exempel att ”[k]ristdemokratisk politik utgår från en realistisk etik, som är allmänt giltig och *oberoende av enskilda individer eller traditioner*” (s. 19, min kursivering). Att Kristdemokraterna nu allt oftare undviker begreppet ”kristen etik” och istället talar om etiken på det här sättet, med ”allmängiltiga värden” som ändå från början härstammar från den kristna traditionen, måste tolkas som ett försök att göra ideologin ”icke-sekulär” (van Kersbergen, 2008) i syfte att tilltala sekulära väljare. Partiet poängterar vidare vikten av att samhället har en gemensam värdegrund, då man menar att demokratin som styrelseform i sig inte garanterar respekten för

mänskliga fri- och rättigheter. Denna värdegrund bör enligt partiet, återigen, utgöras av de värden som ”inspirerats och förts vidare av den kristna traditionen” (s. 8).

Denna sekularisering av programmet till trots finns det flera exempel på motsatsen, där programinnehållet mycket tydligt knyts till den kristna traditionen. Kristdemokraterna vänder sig emot uppfattningen om staten som neutral inom etiken och uppmärksammar det man ser som ett behov av en etisk förankring inom författningspolitik. ”Grundlagen ska vara djupt förankrad i den svenska och den västerländska kulturtraditionen och därmed också grundad på en samhällssyn som präglas av kristen etik och humanism.” (s. 31). Vidare visar partiet i följande citat uttryckligen varifrån den etik man förfäktar härstammar:

”Läran om att varje människa är skapad till Guds avbild, och önskad av Gud, har på ett sätt som saknar motstycke bidragit till respekten för varje persons unika värde och oersättlighet.” (s. 73)

Principen om det okränkbara människovärdet går som en röd tråd genom hela dokumentet och tar sitt konkreta uttryck i sakpolitiska ställningstaganden som motstånd till dödsstraff, restriktivitet angående abort och avståndstagande till aktiv dödshjälp.

Förvaltarskapsprincipen känns igen vid det här laget, och den är något som återkommer programmet igenom, både i resonemang om grundvärderingar och om mer konkreta politiska frågor. ”Förvaltarskapsprincipen är en god politisk ledstjärna för det gemensamma bästa och för ett gott samhälle.” (s. 9). Förvaltarskap utifrån kristen etik gäller såväl egna som gemensamma resurser, materiella som andliga värden, vår miljö och också själva den marknadsekonomi som partiet ser som en förutsättning för ett gott samhälle. ”Den kristna etiken spelar [...] en avgörande roll för att åstadkomma en effektiv marknadsekonomi.” (s. 111). Under ett avsnitt om miljö, naturresurser och hållbar utveckling får vi förklaringen, att med förvaltarskapsprincipen menas ”att människan är förvaltare av – och inte herre över – skapelsen” (s. 137), en formulering som implicerar existensen av en skapare och således visar på partiets auktoritetstro.

4.5.2 Samhällets grundkonstruktion

Människans ofullkomlighet mynnar ut i den så kallade ”ofullkomlighetstanken” och är det som enligt Kristdemokraterna manar till maktindelning och medborgerlig samverkan i samhället. Partiet fortsätter i detta program att hävda subsidiaritetsprincipens betydelse och pekar på de överordnade gemenskapernas skyldighet att stödja de lägre. ”Varje nivå är således i första hand kompletterande till de lägre och ska inte ersätta dem eller beröva dem vare sig dess uppgifter eller dess frihet.” (Program 2001, s. 11). I samma andemening menar partiet att ”samhället [ska] byggas underifrån” (s. 10) och talar i detta sammanhang återigen varmt om det

man kallar ”naturliga gemenskaper” såsom familj, släkt, vänner och det civila samhällets övriga grupperingar.

De [naturliga gemenskaperna] utgör stommen i samhället och kompletteras med lokala och regionala gemenskaper till den statliga nivån. Därefter kommer internationella organisationer och sammanhang mellan länder. (s. 10)

Det civila samhället som begrepp används nu för första gången och partiet framhåller dess ”vikt för en levande demokrati och ett mänskligt samhälle” (s. 29). Kristdemokraterna anser att stat och kommun måste bejaka den tilltagande pluralismen i samhället av fria och från staten oberoende medborgarsammanslutningar i form av föreningar och folkrörelser.

Utifrån antagandet om människan som en ”gemenskapsvarelse” menar Kd att människan mår bäst av ett liv i gemenskap med andra präglad av omtanke, ansvarstagande och solidaritet. I detta sammanhang berörs återigen den så kallade gyllene regeln: ”allt vad du vill att människor ska göra mot dig ska du också göra mot dem” (s. 11). Solidariteten, nu etiketterad ”solidaritetsprincipen”, menar man sträcker sig förbi de naturliga gemenskaperna och ska överbrygga klassklyftor och andra skillnader mellan människor såväl nationellt som internationellt, och är i så motto en gränsöverskridande princip. Fortfarande menar sig partiet inte ha någon utopi om det fulländade samhället utan man vill hellre peka på de möjligheter till att ”skapa ett så gott samhälle som möjligt för hela gemenskapens skull” (s. 14). Målet för samhällsarbetet är ”det gemensamma bästa” (s. 14) och partiet menar att detta kan uppnås genom att medborgarna besitter demokratistärkande moraluppfattningar och att de odlar vissa karaktärsegenskaper och dygder som härstammar från den klassiska och den kristna kulturen i västerlandet. ”Det handlar om de klassiska fyra kardinaldygderna rättvisa, måttfullhet, mod och praktisk klokskap.” (s. 27).

4.5.3 Människosyn

Centrala skrivningar under denna analysnivå är de om människovärdet och denna principers konsekvenser för synen på individen. Det talas om människan ”som ett mål i sig” (Program 2001, s. 7), om att ”[m]änniskovärdet är knutet till existensen” (s. 7), och om människan som rationell varelse med ”frihet och möjlighet att välja mellan gott och ont” (s. 7) och därmed moraliskt medveten och ansvarig sina handlingar. Människovärdet, menar Kd, är det som ger upphov till människans rättigheter och genom ansvaret får hon också skyldigheter.

Partiet menar med begreppet personalism att man står för en helhetssyn på människan, som har ”såväl kroppsliga och själsliga som andliga behov” (s. 8). Begreppet personalism utgör vidare en position mellan individualism och kollektivism, två begrepp vilkas människosyn man förkastar.

Den liberala individualismen betonar individen på bekostnad av de naturliga gemenskaperna. [...] Individer, familjer och olika slag av minoriteter hotas av kollektivismen [...] som inte respekterar individers, familjers och naturliga gemenskapers rättigheter och skyldigheter. (s. 12, förf. kursivering)

Människan ses i dokumentet som unik men ändå något mer än en individ då hon utvecklas i gemenskap med andra där hennes ofullkomlighet och brister kan kompenseras. I begreppet personalism, vilket till skillnad från 1993 program omnämns utan epitetet ”kristen”, ingår värdet av frihet för individ, familj eller någon annan naturlig gemenskap. Utifrån detta menar partiet att eller kommun inte ska gå in och bestämma det som familjen själv kan sköta ändamålsenligt. Som synes är detta resonemang kopplat också till subsidiaritetsprincipen, och det görs tydligt att många av kristdemokratins olika begrepp går in i varandra under olika analysnivåer. Valfrihet för individen och familjen är som tidigare ett vanligt återkommande slagord inom resonemang om rätten till olika välfärdstjänster.

Men fortfarande finns behovet av normöverföring, tycker partiet, även om det numera verkar vara förbehållet det uppväxande släktet. I följande passager ser vi exempel på detta:

Av de gemensamma samhällsliga institutionerna har framförallt förskola och skola en viktig uppgift att förmedla normer och värderingar som bygger på den kristna människosynen om alla människors lika värde. (s. 67)

All skolverksamhet ska i enlighet med den etik som förvaltats av kristen tradition fostra eleverna till ansvarskännande medborgare. (s. 76)

Synen på familjen är i stort densamma som tidigare, även om man i ett avseende tycks acceptera en mer öppen tolkning av familjebegreppet: ”Vid utformandet av politiken gentemot barnfamiljer är det viktigt att inse att familjerna ser olika ut.” (s. 89). Familjen ses alltjämt som den viktigaste byggstenen i samhället, även om man nu också medger dess brister, och äktenskapet ses fortfarande som den tryggaste samlevnadsformen: ”Samhället ska [...] framhålla att [...] stabil familjegemenskap bäst markeras genom äktenskapet.” (s. 91).

Programmet innehåller väsentligt mindre förslag än tidigare på hur man ska förebygga och bekämpa användningen av alkohol, droger och tobak. Partiet förespråkar förvisso rökfritt på offentliga platser och motsäger sig reklam för alkohol och tobak, men angående alkohol vid offentlig representation förordar man nu ”återhållsamhet” (s. 95) istället för total avhållsamhet som senast i 1993 års program. I samma linje ägnas nu mindre uppmärksamhet åt moralfrågor som pornografi, skadlig reklam och annat osedligt innehåll i medier.

Liksom tidigare framhålls vikten av människans alla rättigheter och friheter, åt vilken religionsfriheten ägnas mest utrymme genom ett avsnitt om religion och kyrka. Häri finner vi också de religiösa samfundens betydelse för normbildningen i samhället:

Förutom att vara ett forum, där människor kan dela och uttrycka sin andliga längtan, är ett vitalt samfundsliv till gagn för samhället även i ett generellt perspektiv. Dels främjas normbildningen och förutsättningarna att etablera en gemensam värdegrund; dels stärks det demokratiska systemet när människor engageras och arbetar tillsammans i olika former av föreningsverksamhet. (s. 74)

4.5.4 Delslutsatser

En av slutsatserna på den första analysnivån, *Auktoritet*, blir att programmet positionerar sig i den religiösa domänen med tanke på de omfattande och frekventa resonemangen kring etik, vare sig den benämns direkt kristen eller mer luddigt som ”inspirerad och förvaltd av den kristna traditionen”. Partiet anser nu att dess värdegrund kan ses som allmänt giltig och oberoende av individer och traditioner och begreppet ”kristen etik” undviks i allt högre grad. Vid en första anblick tycks staten spela en undanskymd roll, och i de enda sammanhang man närmar sig en diskussion om staten eller dess institutioner framhåller partiet genast den kristna etikens betydelse som värdegrund. Men samtidigt har programmet aldrig tidigare innehållit så många resonemang kring demokrati, författningspolitik, lagstiftning, domstolar och rättsväsende. Den kristna etiken måste enligt Kd ligga till grund för allt detta, och man kan inte säga annat än att staten ges en allt viktigare roll i att förverkliga ett samhälle genomsyrat av etik. Statsapparaten ges trots allt en väldig auktoritet genom detta, och jag väljer att placera programmet också i den sekulära domänen på den första analysnivån.

Liksom i programmet från 1993 kretsar resonemangen under analysnivån *Samhällets grundkonstruktion* kring samhällsgemenskap, naturliga gemenskaper och solidaritet, vilket ger en positionering i den religiösa domänen. Emellertid placerar jag också programmet i den sekulära domänen. Anledningen till det är en ökad medvetenhet om ett pluralistiskt samhälle och det fortsatta talet om behovet av maktdelning och subsidiaritet, vilket antyder ett behov av att hantera intressekonflikter i samhället.

Hur positionerar sig då 2001 års program på den tredje analysnivån? De utförliga och återkommande resonemangen om människovärdet, framhållandet av normbildningens betydelse för barn och unga som fortfarande förekommer om än med något uttunnad retorik, samt försvaret av familjen som samhällets grundläggande byggsten gör att partiet fortfarande positionerar sig i den religiösa domänen. Men politiken kring de för analysnivån viktiga begreppen individ, familj, skola, och alkoholpolitik har i mycket sekulariserats. Familjesynen är förändrad i så motto att partiet erkänner att familjer kan se olika ut. Kvarstår gör dock hållningen att samhället ska prioritera äktenskapet som samlevnadsform. Många resonemang uppehåller sig vid värdet av frihet för såväl individ som familj, begreppet personalism är i mycket en frihetsprincip, och kraven på normöverföring i samhället har i allt väsentligt tonats ned. Programmet placeras följdriktigt in också i den sekulära domänen.

5 Slutsatser och avslutande diskussion

I detta kapitel kommer jag att utifrån det ovan redovisade resultatet av programanalyserna diskutera de slutsatser som kan dras om Kristdemokraternas ideologiska förändring. Resultatet kan också sammanfattas i tabellform, där jag placerat in varje program under analysnivå och framkommen politisk domän:

Figur 2: Resultat av programanalys 1964 - 2001

Politisk domän	Sekulär domän (vänster-höger)				Religiös domän					
ANALYSNIVÅ										
Auktoritet	1964	1972	1993	2001	1964	1972	1987	1993	2001	
Samhällets grundkonstruktion			1993	2001	1964	1972	1987	1993	2001	
Människosyn			1987	1993	2001	1964	1972	1987	1993	2001

Kortfattat kan sägas, att alla partiprogram positionerats fullständigt i den religiösa domänen, och att programmen med tiden visat tendensen att i högre grad även placeras i den sekulära domänen. Tabellen ovan säger dock inget om styrkan i de resonemang som föranlett positioneringen, varför jag hänvisar till nedanstående slutsatser för en mer utförlig bild. Under rubrik 5.1 följer ett för uppsatsen centralt avsnitt där jag kommer att beskriva Kristdemokraternas ideologiska förändring i syfte att svara på min forskningsfråga.

5.1 Kristdemokraternas ideologiska utveckling 1964 - 2001

Utifrån uppsatsens teorianslutning kunde vi före undersökningen misstänka, att partiet Kristdemokraterna för sin överlevnad i ett allt mer sekulariserat samhälle skulle ha använt sig av strategin att omforma sitt politiska budskap för att anpassa sig till en väljarkår som känner sig allt mindre hemma i det kristna idéarvet och det kristna levnadsmönstret. Den uppgift som jag företagit mig i och med denna uppsats är att kartlägga Kristdemokraternas ideologiska utveckling med avseende på den religiösa dimensionen. Konkret har det inneburit att jag har analyserat ideologikutvecklingen utifrån de tre begreppen *Auktoritet*, *Samhällets grundkonstruktion* samt *Människosyn*. Tanken var att partiprogrammets utveckling skulle ge en bild av hur partiet hanterat sekulariseringen alltsedan starten 1964 utanför rikspolitiken fram till idag, då Kristdemokraterna som ett etablerat parti sitter i en borgerlig koalitionsregering. Låt oss åter ta en titt på den forskningsfråga som ska styra slutsatsdragningen:

- *I vad mån har Kristdemokraternas ideologi förändrats 1964 - 2001 med avseende på den religiösa dimensionen?*

En av de teoretiska utgångspunkterna för denna uppsats är antagandet att kristdemokratiska partier för att hantera en sekulariserad väljarkår använder sig av en strategi som går ut på att förändra sin ideologi. Rimligen borde detta ha inneburit att Kristdemokraterna, partiet som föddes ur den oro som fanns i vissa kristna kretsar om var samhällsutvecklingen var på väg, skulle ha låtit kopplingen till det kristna idéarvet tunnas ut i partiprogrammet i syfte att hantera sekulariseringen. Å ena sidan har den teorin förstärkts eftersom jag lyckats påvisa en förändring mot ett allt mer sekulariserat programinnehåll. Å andra sidan kan teorin ifrågasättas utifrån det faktum att partiet på vissa sätt blivit allt tydligare med vari man har sin legitimitetsgrund som parti och vilken idégrund man har som inspirationskälla till sin egen ideologi.

5.1.1 Auktoritet

På nivån *Auktoritet* har analysen påvisat både stabilitet och förändring. Partiet har från början stått för en positiv syn på staten även om staten som begrepp under de tre första analyserade dokumenten inte ägnades särskilt mycket uppmärksamhet. Från och med programmet från 1993 har Kristdemokraterna vikt allt större del av programmet till författningspolitik och resonemang kring demokrati och maktindelning. Något som hävdats från början fram till idag är att staten inte får vara etiskt neutral utan måste genomsyras av den kristna etiken. Staten har, med undantag för 1987 års partiprogram, för partiet alltid varit ett outhärligt instrument i kampen för att kristen etik och moral skulle förverkligas i samhället.

Vad som däremot har förändrats är att den kristet färgade retoriken försvagats efter 1972 års program. Från 1987 talas det om vikten av kristen etik som värdegrund i samhällets alla delar, medan partiet i programmen från 1964 och 1972 framhöll utlevd kristen tro bland medborgarna som en förutsättning för en fungerande demokrati. I det sista programmet som analyserats, från 2001, framgår att partiet vill att demokratin ska vara byggd på kristen människosyn och värdegrund och att en allmänt giltig etik ska genomsyra lagstiftning och juridik. Vidare ska förvaltningsprincipen gälla som ledstjärna för allt politiskt arbete. Sammanfattningsvis har analysen av partiets ideologi under denna analysnivå påvisat en retorisk snarare än ideologisk förändring. Den uttryckligen kristna retoriken har försvunnit, men tron på de absoluta kristna värdena finns alljämt kvar.

5.1.2 Samhällets grundkonstruktion

Analysnivån *Samhällets grundkonstruktion* uppvisar den minsta graden av ideologisk förändring under åren. Redan 1964 talade partiet om begreppet samhällsgemenskap, ett uttryck som följt med i programmet ända sedan dess. De för samhällsgemenskapen nödvändiga värdena

gemenskap, sammanhållning, solidaritet och broderskap har också alltid genomsyrat analysnivån, och ingen större förändring har egentligen observerats i detta avseende. Betydelsen av de små gemenskaperna i samhället har alltid framhållits, och viktigast av dem är fortfarande familjen, som ses som samhällets grundläggande byggsten.

Vad som däremot har förändrats sedan 1964 är talet om att bygga ett samhälle på ”kristen grund” och att ”bibliska principer” skulle gälla också i samhällsarbetet. Liksom i programmet i övrigt har dessa direkta uttryck för den ideologisk-religiösa hemvisten undvikits i takt med programutvecklingen. Sedan 1993 talas det i programmet om subsidiaritet istället för decentralisering, som annars tidigare alltid framhållits som väsentligt i synen både på hur den politiska makten ska fördelas vertikalt i samhället och på relationen landsbygd-storstad. Partiet har alltid sett samhällskonstruktionen som en organisk helhet och partiet har allt tydligare positionerat sig i den religiösa domänen, men i och med 1993 års program vittnar resonemangen om intressekonflikter, subsidiaritet och maktindelning om en positionering också i den sekulära.

5.1.3 Människosyn

Den politik som de första två partiprogrammen från 1964 och 1972 ger uttryck för vittnar om en uppgivenhet inför bristen på kristen etik och moral i samhället. Det tidiga KDS ville råda bot på detta genom att staten skulle genomsyras av kristet-etiska grundvärden och skulle ansvara för att sprida de kristna levnadsnormerna till medborgarna. Kristen moralisk fostran av barn och unga i hem och skola var självklara metoder för att råda bot på bristen på etik i samhället. Den kristna synen på äktenskap och samliv, som skulle råda bland hela befolkningen, var en förutsättning för stabila familjegemenskaper och välmående individer. Därtill förfärdades partiet över sådant man ansåg var moraliskt nedbrytande och osunt för människan, såsom pornografi och prostitution, alkohol, droger och tobak och osedligt innehåll i radio, TV och tidningar. Folkknykterhet förespråkades och förråande framställningar i medierna skulle förbjudas.

En av de stora förändringarna i ideologin är att detta förfäktande av moral och kristna levnadsnormer i allt väsentligt har försvunnit under partiprogrammets utveckling. Partiet ser fortfarande familjen som samhällets grundfundament, visserligen, men synen på familjen har lättats upp från att ha handlat om det kristna äktenskapet och relationen förbehållen man och kvinna till medgivandet att familjer kan se olika ut. Förvisso kommer vi inte närmare än så i fråga hur partiet närmare ser på familjens sammansättning. Programmet från 2001 är vagt formulerat i detta avseende, men visst det finns fog för att anta att kärnfamiljen alltjämt är den

prioriterade samlevnadsformen. Dock har inte äktenskapet som sådant omnämnts som utslag för kristen normefterföljelse sedan programmet från 1972. Förespråkandet av den uttryckligen kristna normefterföljelsen gällande familjebildning har ersatts med en sekulär variant, där man idag precis som sedan partiets början menar att äktenskap ska prioriteras som samlevnadsform utan att man kopplar på argument som tidigare kopplades till de kristna normerna. På liknande sätt har förhållandet till kristen fostran i skolan förändrats från och med 1987 års program. Skolan och förskolan ska visserligen ”i enlighet med den etik som förvaltats av kristen tradition fostra eleverna till ansvarskännande medborgare” (Program 2001, s. 76), men detta är otvivelaktigt ett sätt att beskriva det som i grunden kanske är samma synsätt, på ett sätt som ska tilltala en bredare väljargrupp.

Människan som individ har alltsedan programmet från 1987 tillerkänts allt större frihet, både på grund av värnandet av människans fri- och rättigheter och genom principerna om personalism och subsidiaritet. Jag menar att dessa i grunden är principer som tillerkänner en ökad tilltro till människans egen rationalitet och förmåga, varför man kan se att partiet i allt högre grad värderat människans behov av frihet framför behovet av normer. Ett exempel på en försvagning av den religiösa domänen i programmet är den allt mer moderata inställningen till alkoholpolitiken. Från början var partiet radikalt i denna och liknande frågor – förbud var taktiken – men med tiden har denna och liknande ståndpunkter tonats ner. Vid offentlig representation, till exempel, var det i programmet från 1993 alkoholfritt som gällde, medan det i 2001 års program i stället talas om att återhållsamhet ska gälla.

5.1.4 Från moralparti till etikparti

Kristdemokraterna bildades 1964 som ett utpräglat kulturkonservativt parti där ”[k]ristendom, folkmoral och familj var honnörsord” (Lindfelt, 1991, s. 19). Partiet var ”ett kristet moralparti” (s. 19), som författaren uttrycker det. Sedan dess vittnar partiprogrammen om en ideologisk förändring från att betona kristna normer och moral i samhällets alla delar, vilket fick sitt utlopp i ett fördömande av pornografi, droger, osedligt innehåll i medier och andra nedbrytande krafter, till att framhålla vikten av kristen etik som värdegrund i samhällets alla institutioner. I den meningen framstår Kristdemokraterna ha utvecklats från ett parti som bildades för att vara ett folkligt, kristet alternativ till den då förda ”materialistiska” politiken, med kristen moral och normefterföljelse som lösningen på alla samhällsproblem, till ett allt mer samhällsekonomiskt medvetet parti som i allt högre utsträckning erkänner människans behov av frihet i ett pluralistiskt samhälle; ett samhälle som ändock i alla delar bör genomsy-

ras av den etik som förvaltats av kristen tradition. Från moralparti till etikparti, om man så vill.

De politiska ståndpunkterna har kommit att allt mer cirkulera kring en omfattande och snårig begreppsapparat bestående av ett antal, för partiets värdegrund centrala, principer såsom förvaltarskaps-, solidaritets-, och subsidiaritetsprincipen samt andra nyckelbegrepp såsom personalism, ofullkomlighetstanken och det gemensamma bästa. Utifrån dessa principer och nyckelbegrepp mynnar numera allt samhällsengagemang.

Analysen av partiprogrammen och jämförelsen dem emellan vittnar om ett parti som befunnit sig i förändring vad gäller presentationen av grundvärderingarna. Att hävda, att Kristdemokraterna tonat ned det faktum att man är ett religiöst parti är att gå för långt, menar jag. Partiet är fortfarande mycket tydligt i var det har sin legitimitet och vad man ser som auktoritet i samhället, vilket fortfarande är de absoluta kristna värdena såsom människovärdets okränkbarhet samt kärleken till nästan. Det senare är också något som bidrar till att de kristna väljarna känner igen sig. Däremot menar jag, att genom att klä sitt budskap med hela den omfattande kristdemokratiska begreppsapparaten har man i mycket ersatt den tidigare direkt kristna retoriken. Att införa de många principerna och begreppen kan vara det som påvisar en förändring mot en "icke-sekular" ideologi, efter van Kersbergens (2008) terminologi, enligt vilken partiet borde fortsätta föra en politik grundad på religiösa värden men presenterad med en sekulariserad retorik. På detta sätt har man försökt att legitimera sitt budskap hos en allt mer sekulariserad väljarkår.

Kristdemokraterna har alltid framhållit etikens betydelse. Tidigare gavs också exempel i programmet på den moral och de normer som skulle förverkliga etiken i samhället. Nu, däremot, fortsätter partiet att hävda etikens betydelse utan att ge konkreta exempel på hur den ska levast ut bland folket. Detta menar jag har sin grund i partiets strävan att försöka tilltala en sekulariserad väljarkår. Icke-religiösa väljare känner sig helt enkelt inte hemma i talet om kristna normer, ett exempel på det fragmentiserade kristna livsmönstret i samhället (Demker, 1998), däremot kan säkert de flesta ställa upp på de kristet-etiska riktlinjer som partiet nu kallar allmängiltiga, såsom "den gyllene regeln". Sammanfattningsvis anser jag att partiets ideologi med avseende på den religiösa dimensionen har förändrats i så motto att den sekulariserats, om än inte till den grad att partiet inte längre positionerar sig som ett religiöst parti.

5.2 Avslutande diskussion

Efter ovan beskrivna översikt över Kristdemokraternas ideologitveckling börjar uppsatsen närma sig sitt slut, och det har blivit dags för en avslutande diskussion. Idén till denna uppsats formades ur det jag såg som ett motsägelsefullt förhållande, att Kristdemokraterna efter nästan 30 år utanför riksdagen till slut lyckades slå sig in i rikspolitikkens finrum 1991, sekulariseringen i samhället till trots. Detta väckte min nyfikenhet över hur Kristdemokraterna som religiöst parti agerat för att appellera till väljare som i allt högre grad sekulariserats, och därmed blivit mindre och mindre insatta i det kristna idéarvet och de kristna levnadsnormerna.

Efter att ha tagit del av forskning om europeiska kristdemokratiska partier och de strategier de använder för att få politisk makt, insåg jag att det fanns ett behov av forskning om hur den svenska kristdemokratin förändrat sin ideologi i syfte att hantera sekulariseringen. Mitt val av undersökning blev att beskriva hur Kristdemokraternas ideologiska utveckling med avseende på den religiösa dimensionen sett ut sedan partiets tillblivelse 1964 fram till 2001. Vilka är min undersöknings förtjänster respektive brister? Har jag mätt det jag från början avsåg mig mäta? Vad hade kunnat göras annorlunda? Frågor som dessa ska jag försöka besvara i det följande.

För det första, att välja partiprogram som material visade sig vara ett lyckat drag, såtillvida att materialet visade sig vara tydligt och enhetligt i fråga om form och framställning. Härvidlag torde jag undvika en rad metodiska problem, vilka hade behövts ta hänsyn till om jag hade valt ett material av mer blandad karaktär. Därtill är partiprogram väl etablerat som undersökningsmaterial i ideologiforskningen, vilket också är en fördel för min undersöknings jämförbarhet med annan forskning. En nackdel med detta material kan emellertid vara, att ett partiprogram i alla avseenden måste vara komprimerat och formulerat så att det kan accepteras av majoriteten av ledamöterna vid partiets riksting. I många fall måste innehållet rimligen vara ett utfall av kompromisser, och en del åsiktsströmningar finns säkerligen inte representerade. På det hela taget anser jag ändå att partiprogrammen sannolikt gett den bästa bilden av partiets officiella hållning.

Analysinstrumentet koncentrerades kring ett inom ideologiforskningen etablerat analys-schema, om än i den något modifierade form som Demker (1998) använde i sin undersökning. Överlag anser jag att analys-schemat fungerat väl eftersom det oftast har gått att finna resonemang som kan härledas till den ena eller den andra domänen under respektive analysnivå. Däremot har det varit svårt att avgöra till vilken analysnivå många resonemang hört, då de ofta gått in i varandra, även om jag tror att det i resultatet framgår av resonemangens ka-

raktär varför de analyserats under den ena eller andra nivån. Ändå menar jag att det allra viktigaste har varit att visa vilken domän resonemangen tillhör, framför att de placerats under korrekt analysnivå. Det är ju trots allt domänen som har visat åt vilket håll partiprogrammen förskjutits ideologiskt med tiden.

Något som kan tyckas vara uppseendeväckande är det faktum att jag placerat in samtliga partiprogram i den religiösa domänen. Emellertid har jag försökt att följa de kriterier för analysen som jag satte upp innan undersökningens början, och resultatet av detta tillvägagångssätt är precis det som läsaren fått bevittna i min resultatredovisning. Sedan måste också tilläggas, att placeringen av de politiska resonemangen i den religiösa eller sekulära domänen stundtals har varit svår och ofrånkomligen varit föremål för min egen tolkning. Så långt det är möjligt har jag försökt att härleda resonemangen till korrekt domän utifrån mitt analyschema, och jag anser ändå att jag lyckats påvisa huvuddragen i den ideologiska förändringen. Partiet har, sekularisering till trots, helt enkelt inte övergett sin religiösa ideologiska identitet. Tolkning är ju en oundviklig och samtidigt viktig del av den kvalitativa forskningsmetod jag använt, och man kan alltid spekulera kring huruvida man har tolkat ”rätt”. Min förhoppning är att jag redovisat mitt tillvägagångssätt på ett sådant sätt att min undersökning uppfyller det vetenskapliga kravet på genomskinlighet i forskningsprocessen.

Resultatet av undersökningen kan generaliseras i den meningen att den ideologiska förändring som observerats i programanalyserna kan sägas stå för partiet Kristdemokraternas ideologikutveckling med avseende på den religiösa dimensionen. Partiideologi uttrycks ju inte bara i partiprogram utan också i andra dokument såsom valmanifest, handlingspolitiska program och motioner. Två partiprogram, 1979 och 1984, har som bekant utelämnats från undersökningen, men jag finner det inte rimligt att de skulle kunna kullkasta mitt resultat. Möjligen skulle de kunna påverka de tidpunkter jag markerat för diverse ideologiska förändringar, men detta bedömer jag inte vara av större vikt då syftet inte heller har varit att belägga *när* i tiden vissa ideologiska förändringar ägt rum.

Avslutningsvis vill jag ge några förslag på vidare forskning om den svenska kristdemokratin. Intressant vore att se, hur Kristdemokraternas ideologi får genomslag i den politiska praktiken, till exempel genom regeringssamarbetet i *Alliansen*. Vidare skulle en mer heltäckande undersökning kring Kd:s utveckling kunna belysa många fler faktorer än bara den ideologiska utvecklingen och ge fler förklaringar till partiets relativa framgång. Med min egen undersökning i åtanke hoppas jag, slutligen, att åtminstone ett litet steg framåt mot en ökad kunskap om den svenska kristdemokratin härmed är taget.

Litteratur

- Arbøl, N. (1992). *Ett nytt Europa. Kristdemokrater visar vägen*. Stockholm: Samhällsgemenskaps Förlag.
- Attefall, C. H. (Red.). (2004). *Partiet som lyfte. 40 år med svensk kristdemokrati. 1964-2004*. Stockholm: Samhällsgemenskaps Förlag.
- Demker, M. (1998). *Religion och politik. Den europeiska kristdemokratins dilemma*. Stockholm: SNS Förlag.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Goldmann, K., Pedersen, M. N., Østerud, Ø. (Red.). (1997). *Statsvetenskapligt lexikon*. Stockholm: Universitetsförlaget.
- Goldmann, K. (2003). *Övernationella idéer. EU som ideologiskt projekt*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hagevi, M. (Red.). (2005). *Religion och politik*. Malmö: Liber.
- Hanley, D. (Red.). (1994). *Christian democracy in Europe. A comparative perspective*. London: Pinter.
- Hanley, D. (2002). Christian democracy and the paradoxes of Europeanization. *Party Politics*, vol. 8, nr. 4, s. 463-481.
- Johansson, G.V. (1985). *Kristen demokrati på svenska. Studier om KDS tillkomst och utveckling 1964-1982*. (Akademisk avhandling). Lund: Studentlitteratur.
- Kersbergen, K. van. (2008). The Christian democratic phoenix and modern unsecular politics. *Party Politics*, vol. 14 nr. 3, s. 259-279.
- Larsson, R. (1997). *Politiska ideologier i vår tid*. Lund: Studentlitteratur.
- Lewin, L. (1992). *Ideologi och strategi. Svensk politik under hundra år*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Lindfelt, E. (1991). *Moralpartiet. En bok om kds*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Statistiska centralbyrån. (2008). *Demokratistatistik 2008*. (Demokratistatistik rapport 8). Stockholm: SCB, enheten för demokratistatistik.
- Van Hecke, S., & Gerard, E. (Red.). (2004). *Christian democratic parties in Europe since the end of the cold war*. Leuven, Belgien: Leuven University Press.

Partimaterial Kristdemokraterna

Partiprogram 1964

Partiprogram 1972

Partiprogram 1987

Principprogram 1993⁹

Principprogram 2001

---

⁹ Digital utgåva i PDF-format.